SAHIH-I MÜSLIM TERCÜME VE SERHI
Müellifin Terceme-i Hali
Imam Müslimin Terceme-I Hali
Nesebi:
Üstadlari
Ilmî Hüviyeti:
Müslim'in ilim ugrundaki seferleri:
Mukaddime
Sahih hadîs hakkinda bazi mütâlea ve ihtilâflar.
Sahîh olup olmadiginda ihtilâf ettikleri hadîslere gelince:
Müskilin cevâbi iki suretledir:
Talik Hakkinda
Sahîh Hadîs ve Nevileri.
Hasen Hadîs:
Zaif hadîs
Raviye Ta'n Sebebiyle Zaif Olan Hadisler
Senedlerinde Ittisal Bulunmadigi Için Zaif Olan Hadisler
Diger Bazi Istihatlar
Ravi Adedine Göre Haberin Nevileri
Hadise Yapilan Ziyadenin Hükmü
Muhtelitin Hükmü
Nasih ve Mensüh Hadisler
Hadisin Mana Itibariyle Nakli
Kisaltma Isaretleri

SAHIH-I MÜSLIM TERCÜME VE SERHI

Kurulusundaki gayeye uygun olarak Sirketimiz ticarî kazanç ve kâr'i düsünmeden Muhterem Halkimiz ve Okurlarimiza yeryüzünde Kur'an-i Azimüssa-mmizdan sonra mevsukiyeti bakimindan en saglam bulunan iki Sahih'den, Müslim Sahihi'nin Serhi'ni hazirlatip basmak sureti ile istifadelerinize arz etmeye karar vermistir.
Her ne kadar Sahih-I Müslim'in tercümesi daha evvel çikmissa da bu sadece tercemedir. Çiplak terceme ise böyle ana kaynak eserlerde bazi ahvalde faydadan ziyade zarar ika eder. Zira; bazi hadîslerin mensuh olanlari vardir. Bunlarin hükümleri kalkmistir. Bize delil olamazlar, keza te'vil ve tahsis edilenleri, mecaz manâda kullanilanlari, muaraza halinde bulunanlari, manâsi müs-kil yahut mütesabih olanlari vardir. Bunlar hiçbir zaman kuru bir terceme ile ifade edilemez ve hükümlerini anlamak da çok zordur. Eserimizde ise; hadîslerin Râvileri, sebebi vürûdlan, bunlardan çikan hükümler, ülemânm bu husus-daki görüsleri nakil ve izah edilerek tevillere meydan birakilmamistir.
Sirketimiz 10-12 cilt tutacak bu muazzam eser'i imkânlarini zorliyarak büyük fedakârliklarla Müslüman halkimizin dinini, ibadet ve ahlâkini, öze inerek, ana kaynak eserlerden ögrenmesini temin için bu külfeti seve seve üzerine almistir.
Sahih-i Müslim'in terceme ve serhi bu sahadaki eserlerimizin ikincisidir.
Birincisi Resül'ü Zisan Efendimizin Ibadet, ahkâm ve Islâm hukukuna taallûk eden bütün fikih meselelerini muhtevi Hadîs-i Serifleri bir araya toplayan «Bülügül Meram b adli 4 ciltlik eser olup, bunu hazirlayan Yüksek islâm Enstitüsü ögretmenlerinden saym üstad Ahmed Davudoghi hocamiz olup, bu sahadaki otoritesine güvenerek bu eseri de ona hazirlatmis bulunuyoruz. Emekleri Hak katinda makbul olsun.

Bu suretle hadîslerle alâkali 2. büyük eseri muhterem okurl fnmizin istifadelerine sunmus bulunuyoruz. Cenabi Haktan niyazimiz Sirketimizi dinimize hadim kilmakta daim etmesidir.
Bu sahada en büyük destegimiz de Cenabi Hakkin inayeti ile Sönmez Nes-riyat'a ilgi gösteren ve bizi tesvik eden Aziz Ortaklarimiz ve siz muhterem okuyuculanmizdir.
Tevfik ve Hidayet Cenabi Allah'tandir.
(SÖNMEZ)[1]

— Bir Sairimizin; —
Irjan ve Kemalin beni bend eyledi artik
Sevdim seni «Allah birs> ey Âhmed Davudoglu.
Ahlâkin uyar hulk-i Resuli's-Sakeleyne
Hâlin buna sahiddîr ey Ahmed Davudoglu. dedigi : [2]

Müellifin Terceme-i Hali

Müellif, Bulgaristan'in Sumnu vilâyetine bagli Kalayci köyünde 1912 yilinda dogmustur. Fakirce bir çiftçi aiiesine mensuptur. Ilk tahsilini köyünde, rusdiye (yani orta) tahsilini köyüne yakin Ekizce nammdaki bir köyde bitirmistir. Babasi dini ilimlere âsik, ulemâya son derece bagli oldugu için orta tahsilden sonra oglunu Sumnu'daki Nüvvâb mektebine gön- . dermistir. Bu mektep dört senelik orta ve bes senelik lise, üç senelik yüksek kisimlari bulunan bir külliyyedir. Bütünü ile bizim Iniam-Hatip okullari ve Yüksek Islâm Enstitüleri ayannda hattâ müfredat programlan iti-bârile onlardan çok daha mükemmelmis.
Sira ile Nüvvâb'm bütün kademelerini ikmâlden sonra 1936 yilinda Bas Müftülük kendisini iki arkadasile birlikte Misir'a ihtisasa göndermistir. Orada bes sene kadar kalmis; bu müddet zarfinda Ezherin Seriat (yâni Islâm Hukuku) fakültesini bitirmistir. 1942'de Bulgaristan'a dönmüs ve az sonra Nüvvâb mektebinin îise ve yüksek kisimlarina Ögretim üyesi tâyin edilmistir. 1944'de Bulgaristan Ruslar tarafindan isgal edilince büyük inkilâplar olmus; hükümet idaresi komünistlerin eline geçmistir. Yalniz bir müddet Disisleri Bakanligi eski halile birakilmistir. Bulgaristan'da azinliklarin maârif isleri Disisleri Bakanligina baglidir.
Bu arada bazi komünist idarecilerin tesvikile Nüvvâb talebesi bitmez tükenmez grevlere girismistir. Mektebin bünyesi ile te'lifi kabil olmayan seyler istemektedirler. Talebe her gün biraz daha simartilarak ne istedigini kendisi de bilmez bir hale getirilmistir. Grevlerin en atesli zamaninda mektebin müdürü istifa eder. Yerine Bakanlik Davudoglu'nu tâyin eder.Davudoghi bir yandan Sumnu'nun milis (yâni komünist) idaresine, bir yandan da henüz komünistlesmemis olan Bakanligin emirlerine uymak mecburiyetindedir. Bu sartlar dahilinde iki sene grevci talebe ile ugrasmis. Fakat grevler bitmemis; nihayet Sumnu milis kumandani tarafindan gizlice Türkiye casuslugu ile suçlandirilarak tevkif ettirilmistir. Suç agirdir; Davudoglu casus sebekesi kurmak ve isletmekle itham olunmustur. Bu münasebetle muhtelif köy ve kasabalardan 23 kisi tutuklanmis ve hepsi dogrudan dogruya Sofya'daki Divan-i Harbe gönderilmislerdir. Burada, hayat bahasina 17 gün çok agir hesaplar verilmis; sonra mucize kabilinden bir vesile ile kurtularak Sofya milisi idaresindeki emniyete teslim edilmislerdir. Burada da bir ay çile doldurduktan ve ecnebi sefaretlerin baskisi ile yeni yeni sorusturmalar yapildiktan sonra maznunlarin ekserisi tahliye edilmis; yedi tanesi Rositsa vadisindeki toplama kampina gönderilmistir, Davudoglu bunlarin içindedir.
Bu vadide su baraji bahanesile 3.000 tutuklu biçâre firavnlarm esirleri gibi çalistirilmaktadir. Çalisan bu muazzam kitle ekseriyetle generallerden büyük rütbeli subaylardan, doktor, mühendis, avukat, ögretmen, gazeteci ve polislerden mütesekkildir. Içlerinde çiftçi gibi isçi sinifi pek azdir. Davudoglu bu kampda 4-5 ay çalistirildiktan sonra hastaligi dolayisile tahliye edilmis ve yine Sumnu'daki müdürlük vazifesinin basma gönderilmistir.

Bu arada grevler bir parça hafiflemistir. Nihayet bir münasebetle müdürlükten istifa etmis, bir kaç sene ögretmen olarak vazife görmüstür. Fakat son derece huzursuzdur. Hatta milis kumandanindan korkunç bir ihtar almistir. Bu ihtar: ebediyyen evine dönmemek sartile tevkif edilecegini bildirmektedir...
Bunun üzerine Davudoglu Varna'daki Türk konsolosuna müracaat ederek iltica etmek ister. Buna imkân bulunamasa da konsolosa kendisine Türkiye'deki bir akrabasindan teahhüdnâme getirtir. Aylarca ugrasip bek-ledikten sonra nihayet 1949 yili sonunda bu teahhüdnâmeye istinaden dört kisilik aile efradile Türkiye'ye göç etmesine izin verilir. Ve göçeder. Ana vatana kavusunca yaptigi ilk is Edirne'nin meshur Selimiye Camiinde secde-i sükrana kapanmak olmustur. Artik kurtulmustur. Türkiye'de ilk zamanlarda hayli maddi sikintilar çekmisse de bilâhare rizik yollan pey-der pey açilmistir. Evvelâ Yedikule'deki KüçükefendI camiine imam ve hatip tayin edilmis; bir kaç ay sonra Diyanet Isleri Reisliginde gezici vaiz kadrosu ile vazife almistir. Bu vazifede sekiz ay kaldiktan sonra kendi istegi ile Bursa'nm Orhangazi müftülügüne naklen tâyin edilmistir. Üç sene bu vazifede kaldiktan sonra istegi üzerine Istanbul Fatih Camii Kütüphanesi memurluguna nakledilmis; bir müddet sonra ayni küyüphanenin bas-memurluguna tâyin olunmustur. Bilâhare kütüphane, memurlarile birlikte Süleymaniye Umumî Kütüphanesine ilhak edilmekle Davudoglu da oranin memuru olmus; ayni zamanda Istanbul Imam-Hatip okulunda lek-tör olarak ders okutmustur. 195ft'da Istanbul Yüksek Islâm Enstitüsü açilinca oraya naklen Ögretim üyesi ve Müdür yardimcisi tayin edilmistir. On sene Enstitüde Arap Dil ve Edebiyati ögretmenligi yapmis; bir kaç sene müdür basyardimciligi ve müdürlük vazifelerini de ifa etmistir. Nihayet 1967'de Diyanet Isleri Baskanliginin Konya'da açtigi Vilâyet Müftüleri seminerine fetva konusunda ders vermek için davet olunmus. Mezkûr seminerde layiklige aykiri konustu iddiasi ile Milliyet Gazetesi tarafindan ihbar mahiyetinde Israrli yazilar yazilmis. Neticede Davudoglu bir yil agir hapis ve dört ay sürgün cezasina mahkum olmustur. Bu dâvayi temyizde kazanmasina ragmen Cumhuriyet Bassavcisinin itirazi üzerine hü küm bozularak mahkumiyet karari tazelenmis ve müellif cezasini, hapist* yatmak ve sürgüne gitmek suretile ödemistir.
Halen emeklidir. Arapça ve Bulgarca bilir. (Selâmet Yollan, Ölün Daha Güzeldi, Sahih-i Müslim Tercemesi ve Serhi namlarinda eserlei vardir. [3]

Bismillahirrahmanirrahim

Kitâbullahdan sonra ser'i delillerin ikincisi Peygamber (S.A.V.) Efendimizin sünneti ve alei husus hadisleridir. Bundan dolayidir ki, islâm ulemâsi Re-sûlüllah (S.A.V.) den rivayet edilen hadisleri en ince hâdde-i tedkikden geçirerek onlarin sahihini, sakimi'û birer birer beyan etmislerdir. Binnetice sahih hadîsleri bir araya toplayan birçok kitaplar yazilmistir. Bunlarin içinde «en sahih» unvani Ebu AbdiIIah Muhammed b. ismail eI -Buhari ile Ebu 'I - Hüseyn Milsîim b. el-Hacâc 'in «el-Camhrs-Sahîhn adli eserlerine münhasir kalmistir.
Ulemânin ekserisi Buhari 'nin Sahihin/ Kitâbullahdan sonra yeryüzünde en sahih kitap olarak kabul etmis; fakat bir tokum da MüsIim 'in Sahihini Buhari 'nin kitabina tercih eylemislerdir.
Demek isterim ki, Müslim 'in Sahihi Kitâbullahdan sonra yeryüzünde en sahih kitap denilecek kadar mühim bir eserdir. Arzettigim gibi bu mühim eserin mevzuu âhirzaman Peygamberi Muhammed Mustafâ (Sal-lâllahü Aleyhi ve Sellcm) Efendimiz Hazretlerinden nakledilen en sahih hadislerdir.
iste ben aczime bakmayarak inâyet-I Hakla bu eserin terceme ve .serhine surû' etmis bulunuyorum. Sunu da arzedeyim ki, Buhârt ile Müslim'in Sahihlerini terceme etmeyi daha talebeligimde gönlümden geçirmis; hatta bu isi ileride beraber yapmayi bir arkadasinla teklif eimisdim. Allahima sükürler olsun!.. Halisane .niyetimi dua yerine kabul buyurmus'.. Bu derece mühim ve bu kadar mübarek bir eserin terceme ve serhine benim gibilerin kalkismasi hakikatta sa-yan-i hayret bir kusardir. Zira yapacaklari is eserin sanini yükjltmek söyle dursun bilâkis alçaltir. Ben bu ciheti birkaç yildanberi düsünmek t ve bilhassa Sahîh-i Müslim'e serh yazmam için yapilan bazi teklifleri bu sebeple kabul edememekteyim.

' Sunu da söyleyeyim ki; dilimize terceme edilmis bir hayli hadis kitaplen mevcuddur. Bunlardan baz^arinm> dipnot seklinde izahlari varsa da bâzdan izahsizdir. Her iki ferikin husn-ii niyetinde süphe yoktur. Su kadar ki; noksan birakilan izahlarla izâhsiz yapilan tercemelerden beklenen fayda tam delildir. Hatta ince aranirsa; çiplak bir terce/nenin zarari faydasindan çok olmak ihtimali bile vardir. Ayni hâl, âyet terce/nelerinde de mevcuddur. Çünkü gercL hadîs gerekse âyetlerin içinde mensûh olanlari vardir. Bunlarin hükümleri kalkmistir. Bize delil olamazlar. Keza Te'vil ve Tahsis edilenleri, Mecaz ma'nada kullanilanlari, muâraza halinde bulunanlari, ma'nasi Müskil yahud Mütesâbih olanlari vardir. Bunlar hiç bir zaman kuru bir terceme ile ifâde edilemedikleri gibi, hükümlerini anlamak dahi her yigitin kâri degil, ancak ve ancak müctehid' ulemaya müyesser olan büyük bir istir.

Görülüyor ki: hadîsleri sirf terceme hâlinde birakmak bu nokta-i nazardan tehlikeli bir istir. Zira Mensûh veya Müevve] bir hadîsin tercemesini okuyan bir kimse delil buldum zannederek o terceme ile amel edebilir. Bu suretle hatâya düsmek isten bile degildir. Bahusus her mesele hakkinda âyet ve hadîs-den delil olup olmadigini arastirip sormanin moda hâline geldigi su zamanda bu tehlike daha da büyüktür. Çünkü zâten dedikodu niyetile delil pesinde kosan bir adam, Mensûh bir delil bulur bulmaz *Bak, filân isi yapmak câizmis de, simdiye kadar hocalar bizden gizlemisler-» diyerek o delili elbetde teshir eder; ve ulemâ hakkinda söylemedik söz birakmaz. Bu cihetler ne kadar derin düsünülürse; âyet ve hadîslerin serhlerile birlikte terceme edilmesi lüzum ve zarureti de o kadar iyi anlasilir. Iste bu sebeble ben de Sahîh-i Müslim'/n tercemesile beraber serhini nihayet üzerime aldim. Bununla hâsa bu isin hakkindan gelecek âlimlerden oldugumu iddia, etmiyorum. Benim ilmî kudretim o zevata talebelik etmeye bile müsaid degildir. Binâenaleyh — yukarida da arzettigim veçhile — yazacagim serh böyle bir sah esere sân degil, ancak sin kazandirir. Lâkin kaa-riîn-i kiramin muahezelerine meydan birakmadan hemen arzedeyim ki, yazmakta oldugum serh hakikatda benim degil, bu babta söz sahibi olan hakikî ulemâ-nindir. (Allah onlardan razi olsun.) Gerçi baskalarinin eserlerinden nakilde bulunmayi tenkid edenler varsa da haksizdirlar. Çünkü tamamen nakle dayanan Seriat ilmini muhtelif eserlerden nakletmeden ifâdeye imkân yoktur. Onun için bütün ulemânin eserleri birbirlerinin kitaplarindan nakillerle doludur. Bu ten-ktd degil, tebrike sayan bir istir. Yalniz yapilan nakit söylenmeyerek, baskasinin sözünü benimsemek çirkin bir istir.

Evet, ulemâ-i Kiram hazerâtt gerek B uhârî 'nin, gerekse Müslim'-in *Sahih*leri üzerine birçok serhler yazmislardir. Ben bunlardan ele geçirebildigim kadarindan istifade ettim. Hatta Hindistan'da mükemmel bir Müslim Serhi yazildigini duymustum. Bu mühim eseri elde etmek maksadile çalismalarima uzun müddet ara verdim. Nihayet eseri buldum. *FethüV MülhIm* na'mi verilen bu kiymetli eseri aldim. Sebbir Ahmed el'Osmani isminde bir âlim yazmis. Bu eserden de bir hayli istifade ettim. Bilhassa:. Usul-ü Hadîse dair olan mukaddimesi pek mükemmel oldugundan onu ayri bir cild halinde terceme edecegim. Benim yaptigim nakilden ibaretdir. Maamâfih bu kadarim dahi lâzim geldigi gibi yapabildigime kaani degilim. Ne çareki; fazlasina iktidarim yoktur. Binaenaleyh yazdiklarimi okumak lütfunda bulunan ihvân-i kirâmimin hatâlarim veya beceremedigim terceme ve izahlar sebebile beni muâhaze buyurmayip hakkimda yine de hayir duada bulunmalarini kendilerinden istirham eylerim.

Ise baslarken hadîslerin basindaki rivayet zincirlerini hazfetmeyi düsünmüstüm. Zira her hadîsin basinda tekerrür eden bu anâne ibareleri okuyanlara me-lel verebilirdi. Fakat ulemâ-i Kiramin, ugurunda ömürler ifna ederek kurduklari çelik gibi saglam bir binayi yikmaga asla hakkim olmadigini ye isnadin bu ümmete hâs bir mîze oldugunu, üstelik imam Nevevî 'nin bu gibi husu-satta kat'iyyen kisaltma yapilmamasi tavsiyesinde bulundugunu hatirlayarak bu hatali isden vaz geçdim; ve her hadîsin basindaki isnâd zincirini oldugu gibi zikrettim. Yalniz Türkçe ifadede ma'nâ karismasin diye kailinin sözü tasrih edilmeyen yerlere parantez içine (dedi ki) ibaresini ziyâde ettim. Bu parantezli ziyadeyi bazen tercemede de yaptigim oldu. Sadedinde bulundugumuz eser yalniz bir mezhebe aid Fikih kitabi degil, umumî bir delil kitabidir. Su halde içerisinde her mezhebe dair kaviller bulunacagi tabiîdir. Ve herkes mezhebinin kavilleriyle amel etmelidir.

«SallâUahü Aleyhi ve Sellem» cümlesini hadisin metninde tam olarak yazdi isem de, baska yerlerde buna bazen (S.A.V.) kisaltmasile isaret ettim. Yine bu kabilden olmak üzere «Radiyalîahu anh» veya «Radiyallahu anha»

yahut *Ra-diyallahu anhüm» gibi cümleleri çok defa sâdece (R.A.) seklinde isaretle ifâde ettim, keza «Rahimehullâh» cümlesini yalniz «R.», «Hazret» kelimesini «Hz.», ogul ma'nâsina gelen ibn kelimesini de (b.) harflerile gösterdim.
Imân bahsine kadar hadîslerin serhleri çizgi altindaki dipnot yerine yazildi. Râviler hakkindaki kisa malûmat ise; daimî olarak dipnot yerine dere edildi. Parantez içinde gösterilen dogum ve ölüm tarihleri hicrîdirler. Birçok hadîslerin altinda görülen «müttefekun aleyh» ta'bîri, hadîsin B uhâr i ile Müslim tarafindan ittifakla rivayet edildigini gösterir. Sahîhayn ta'bîri, Buhâfî ile Müslim'in kitaplari demektir. Rivayet zincirinde sik sik rastlanan (H.) harfi tahvil yâni zinciri degistirme isaretidir.
«Bir isden maksad ne ise, hüküm ona göredir.» Benim bu isten maksadim riza-i ilâhî ile Peygamber (S.A.V.) in sefaatidir. Bu naçiz eserin bunlara vesile olmasini niyaz eylerim. Cenab-i Hak beni ve bilcümle din kardeslerimi tevfi-kaat-i samedaniyyesine mazhar buyursun.
\. Zilhicce 1387 ve 1 Mart 1968
Ahraed Davudoglu[4]

Imam Müslimin Terceme-I Hali

Imam Nevevi (631-676) nin «Tehzibül-esmâi ve'1-lügât» adli eserinden alinmistir :

Nesebi:

Imam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuseyri en Nisâburi, araplarin Beni Kuseyr nâmile meshur bir kabilesine mensub ve ehl-i hadîsin imamlarindan biridir.

Üstadlari

Imam Müslim Kuteybetü'bnü Said (-240) [5] Ka'ne-bi (-221) [6] Ahmed b. Hanbel (164-241) [7] Ismail b. Ebi Uveys (226) [8] Yahya b. Yahya [9], Ebu Bekir b. Ebi Seybe (-235) [10], Osman b. Ebi Seybe (-239) [11], Abdullah b. Esma [12], Seybân b. Ferruh (-235) [13], Sâfiînin ashabindan Harmeletü'bnü Yahya (-243) [14], Muhammed b. el-Müsen-nâ f-252) [15], Muhammed b. Yesâr [16], Muhammed b. Mihran [17], Mu-hammed b. Yahya b. Ebi Ömer (-243) [18], Muhammed b. Selemete'I-Murâdi [19], Muhammed b. Ömer [20]; Muhammed b. Rumh (-242) [21] ile daha bir çok imamlardan hadîs dinlemistir.
Müslimden hadis rivayet edenler;
Imam Müsîimden : Ebu Isâ et-Tirniizi (209-279) [22], Yahya b. Saîd [23], Muhammed b. Mahled (-331) [24], Ibrahim b. Muhammed b. Süfyân (-308) [25], Muhammed b. îshâk b. Huzeyme (-211) [26], Muhanv med b. Abdilvehhâb el-Ferrâ' (-272) [27], AHyyü'bnÜ'l-Hüseyin el-Cüneyd (-291) [28], Aiiyyü'bnü Hüseyin b. Harb (-319) [29], Mekkî b. Abdan [30], Ebu Hâmid Ahmed b. Muhammed es-Sarakî (-320), Abdullah b. Muhammed es-Sarakî [31], Hatim b. Ahmed el-Kindi [32], el-Hü-seyn b. Muhammed b. Ziyâd el-Kabbâni (-279) [33], Ibrahim b. Ebî Tâ-]ib [34], Ebu Bekir Muhammedü'bnü'n-Nadr el-Cârûdi [35], Ahmed b. Seleme (- [36] [37]

288) , Ebu Avâne Ya'kûb b. Ishâk el-îsferâînî (-316) , Ebu Arnr Ahmedü'bnü'l-Mubârek eî-Müstemli (-284) [38] ,Ebu Hâmid Ahmed b. Hamdûn el-A'mes [39] , Ebu'I-Âbbâs Muhammed b. Ishâk b. es-Serrâc (-271) [40] , Zekeriyya b. Dâvûd el-Haffâf [41] , Nasr b. Ahmed el-Hâ-fiz (-292) [42] ve daha bir çok zevat hadîs rivayet etmislerdir.

Ilmî Hüviyeti:

M ü s 1 i m'in büyük bir hadîs imami oldugunda bütün ulemâ müttefiktirler. Onun hadîs ilmindeki mertebesi pek yüksektir. Bu ilimde kendisinin ne derece büyük bir imam, Kâmil bir âlim ve zâhid bir mütever-rI' oldugu, «el-Câmiü's-SahIh» adli essiz eserinin sehâdetile sabittir. Bu eserdeki güzel tertibi, hadîs yollarini ziyade ve noksansiz olarak telhisi, is-nâdlardaki tahviller hususunda gösterdigi dikkati, râvilerin metin veya is-nâdlardaki ihtilâfina —bir harfde bile olsa— tenbihi müdellislerin hadîsi dinlediklerini gösteren rivayetlerine dikkate tenbîhi ve daha bir çokjhu-susât, ondan önce ve sonra hiç bir kitapta bulunmayan seylerdir.
Hulâsa: bu inceliklerle isnad san'ati hususunda onun kitabinin bir esi daha yoktur. Bu cihet süphe götürmeyen hakikatlardandir. Maamafih Buhârî 'nin Sahih-i Müslim 'inkinden yine üstündür. Çünkü; onun rivayet sartlari daha siki ve faideleri daha çoktur. Cumhuru ulemânin mezhebi bu, sahih ve muhtar olan kavil de budur. Fakat Müslim'in sahihi isnâd incelikleri ve saire nokta-i nazarindan daha güzeldir. Hadîs ilmini okuyanlarin bu güzellikleri görebilmesi için mezkûr inceliklere dikkît etmesi gerekir.

Müslim'in ilim ugrundaki seferleri:

Imam Müslim (Rahimehullah) hadis ilmi için memleketler dolas-ms: ve bir çok büyük hadîs imamlarile görüsmüstür. Kendisi bilittifak lm-i hadisin en büyük imamlarindan biridir. Kitabi her zaman mu'te-ned ve merci'dir.
Hazret-i Imam Horasanda Yahya b. Yahya,1 Ishâk b. Uhuye ve diger bir çok zevattan; Hicaz'da Said b. Mansur, bu Mus'ab ve baskalarindan; Misir'da Amr b. Sevvâd, IHarmeletü'bnü Yahya 'dan ve daha bir çok zevattan hadîs dinlemistir.
Kendisinden zamaninin büyük hafiz ve imamlarindan hatta kendi derecesindeki büyüklerden mütesekkil bir cemaat hadîs rivayet etmislerdir ki, Ebu Hâtim-i Râzî, Musa b. Harun, Ahmet b. Seleme ve Ebu îsâ Tirmizi bunlar arasindadir.
Eserleri:
Imam Müs1im'in ilm-i hadîs hakkinda bir çok eserleri vardir, ki: «el-Câmiu*s-Sahîh» bunlardan biridir. Bu kitap Imam M ü s 1 i m 'in nâmini Kiyamete kadar hayirla yâd ettirecek, orada da kendisine bol bol zühr-u âhiret olacaktir. Çünkü bütün müslümanlann istifade ettigi bir saheserdir. Bundan maada;
1- «el-Müsnedü'1-Kebir ala Esmâi'r-Ricâl»,
2- oel-Câmiu'l-Kebir»,
3- «Kitâbü'1-ilel»,
4- «Evhâmü'l-Muhaddisin»,
5- «Kitâbü't -Temyiz»,
6- «Kitabü men leyselehu illâ râvîn vâhid»,
7- «Kitâbu Tabakaati't-Tâbiin»,
8- «Kitâbü'l-Miiha dramin» gibi mühim eserleri vardir.
Hâkim Ebu Abdillâh, Ebu Zur'a ile Ebu Hatim 'in, sahih hadîsleri seçme hususunda Müs1imi, zamaninin bütün ulemasindan üstün tuttuklarim rivayet etmistir. Müs1im'in eserini dikkatle okuyarak ondaki hüsnü tertibi ve cevahir-i tedkiki; emsalsiz nefâis ve letâifi görenler onun bir daha misli gelmez hatta zamaninda bi-ile kâ'bina

erisilmez bir iraam-i celîl oldugunu derhal teslim ederler. Bu Allah'in ona mahsus bir lûtfu ihsanidir.
Müs1im'in menâkibi saymakla bitmez. Biz bu kadari Üe iktifa eder; Dâr-i keramet ve minnetde ona da bizlere de cûd-u kereminden rahmet buyurmasini Cenâb-i Hakdan niyaz eyleriz. Imam Müslim, 204 hicrî tarihinde dogmustur. 261 yili Receb ayinin yirmi besine müsadif pazar aksami Nisabur'da vefat etmis; pazartesi günü defnolmustur. Vefatinda 55 veya 56 yaslarinda idi, (Rahmetullahi aleyh)

Mukaddime

Müslim Serhî Nevev î "den hulâsa edilerek alinmistir.
Müslim (Rahimehullah) 'in sahihi söhretin evc-i bâlâsina çikmistir. Bu kitap mecmuu i'tibarile ondan mütevatir olarak nakledilmistir. Binaenaleyh Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc'm eseri oldugu kafi surette ma'lûmdur,
Kitabin Müs1im'e ulasan muttasil bir isnâdla rivayeti cihetine gelince: Sahîh-i Müslim'in bu memleketlerde ve su zamanlarda ittisal i?o-lu, Müslim 'den rivayet eden Ebu Ishâk Ibrahim b. Muhammed b. Süfyân'a münhasir kalmistir. Magrib beldelerinde Ebu Ishâk tarikile birlikde Ebu Muhammed Ah-rned b. Aliy el-Kalânisi 'den de rivayet olunmaktadir. Ibni Süfyân 'dan ise Müslim 'in sahihini bir çok kimseler rivayet etmislerdir ki, Cü1ûdî bunlardan biridir. Culûdî 'den de bir cemaat rivayette bulunmuslardir. Fârisi bunlar meyanmdadir. Ondan da bir çok kimseler rivayet etmislerdir. Ferâvi bunlardandir. Ferâvî 'den daha pek çok zevat rivayet eylemislerdir. Onlardan biri de Mansur 'dur. Ondan da pek çok kimseler rivayet etmis olup seyhimiz Ebu Ishâk bunlar arasir fladir.
Imam Hafiz Ebû Amr'îbni Salâh (577-643) söyle demistir: «Kalânisî'ye gelince: Onun rivayeti magriblilerce tutulmustur. Baskalari tarafindan rivayeti yoktur. Magribe de Ebu Abdillâh Muhammed b. Yahya b. el-Hazzâ' et-Temimi el-Kurtubi (-416) tarafindan götürülmüstür. Baskalari mezkûr rivayeti Misirda Ebu'l-Alâ'Abdülvahhâb b.. îsâ b. Ab -dirrahmân b. Mâhân-i Bagdadî 'den dinlemislerdir. Ebu'l-A1â demistir ki: «Bize safii mezhebinde iakih olan Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Yahya el-Eskar tahdis etti; dedi ki: Bize Ebu Muhammed el-Kalânisi tah-dis etti; dedi ki: Bize Müslim tahdis etti; yalniz kitabin sonundan üç cüz' müstesna —ki bu üç cüz'ün evveli, uzun ifk hadîsidir— bunlari Ebû Süfyân 'dan o da Müslim (Radiyailahu anh) 'dan rivayet ediyordu.
Ibni Salâh nânule ma'ruf Imam Hafiz Ebu Amr Osman b. Abdirrahman (Rahimehuliah) demistir ki: « Cü1ûd i'nin Ibrahim b. Süfyân 'dan rivayet ettigi nüshalar «haddesena» lafzi ile midir yoksa «ahberana» iîe midir? Bu cihet ihtilaflidir. Kendisinin Ibrahim 'den isitmesi Ibrahim okuyarak mi olmustur yoksa o mu Ibrahim'e okumustur? Bunda da tereddüd vardir. Binaenaleyh ihtiyaten: «ahberanâ Ibrâhîmü, haddesena Ibrâhîmii» demeli, okuyan bedel suretîle iki tâbiri de söylemelidir. Sadece ahberanâ demek de caizdir. Çünkü Ferâvî'den naklettigim arkadasi Abdürrezzak-i Tabesi hattile yazilmis nüshada bu tabir mevcud oldugu gibi kitabin Nisabur'da intihâb ettigim ve içinde seyhimiz e1-Müeyyed 'in de dinlemis bulundugu kayidli bir aslinda, keza Hafiz Ebu'1-Kaasim-i Di-meski el-Asâkirî 'nin Ferâvî 'den naklen yazdigi nüshada ve diger bazi yerlerde hep ayni ta'bir kullanilmistir. Bir de bu hususta tereddüd edenin hükmü «ahberanâ» sigasinda karar kilmaktir. Zira her tah-dîs hakikat itibârile ihbardir, fakat her ihbar tahdis degildir.»
Bir Mukayese
Bütün ulemâ (RahimehumuUah)K\xvian-i Kerîm'den sonra en sahih kitab «Sahiheyn» denilen Buhârî ile Müslim olduguna ittifak etmislerdir. Bu iki kitabi ümmet kabul ile telâkki etmistir. Ikisinden en sahihi, faideleri ve açik kapali bilgileri daha çok olani Buhârî (194-256) nin kitabidir. Sahih rivayetle sabit olmustur ki Müslim (204-261'* Buhârî den istifade eder; ve hadîs ilminde onun bir dengi bulunmadigini i'tiraf eyler-mis. Buhârî'yi tercih meselesi cumhur-u ulemanin ve hadîsin esrarina dalan ehl-i Kemal fudalâmn kail oldugu makbul mezhebür. Ebu Ali el-Hüseyn Ali en-Nisâbûrî (Hafiz Hâkim Ebu Abdillâh Ibni'l-Beyyi'in seyhi): «Müslim'in kitabi daha sahihtir.» demis; magribin bazi ulemasi da ona muvafakat etmislerse de sahih olan birinci kavildir.

Filhakika Imam Hafiz fakîh ve müdakkik bir zat olan Ebu Bekr-i îsmaili (Rahimehuliah) «el-Medhal» adli kitabinda Buhârî 'nin tercih edildigini söylemistir. Imam Ebu Abdirrahman Nesai (215-303) nin: «Bütün bu kitablarin içinde Buhârî 'nin kitabindan daha güzeli yoktur.» dedigi rivayet olunmustur. Imam Nevevi (631-676) diyor ki: «En kestirme tercih yolu, Buhari 'nin Müslim 'den daha büyük ve hadîs san'atini ondan daha iyi bildigine ulemanin ittifak etmesidir. O bu ilmi kendine meslek seçmis ve kabul ettiklerini bu kitabta telhis eylemistir. Kitabin islâh ve teh-zibi ugrunda on alti sene çalismis; onu binlerce sahih hadîsin içinden toplamistir. Ben bütün bunlarin delillerini Sahîh-i Buhârî serhinin basinda zikrettim.» Nevevi sözüne devamla sunlari söylüyor :

(Buhârî 'nin kitabini tercih sebeblerinden biri de sudur: Müslim (Rahimehuliah) 'in mezhebine hatta sahihinin basinda naklettigi ic-ma'a göre mücerred «sem'i tü» yani «isittim» demekle yapilan muan'an isnâd mevsûl hükmündedir. Elverir ki; an'aneyi, yapanla kendisinden an'ane ile hadîs rivayet edilen zât bir asirda yasamis olsunlar. Isterse görüstükleri sübut bulmasin. Buhârî ise râvî ile kendinden hadîs rivayet edilen zâtin bir araya gelerek görüstükleri sabit olmadikça hadîsi mevsul kabul etmemektedir. Iste Buhârî 'nin kitabini tercih ettiren bu mezheptir. Ama M ü s 1 i m'in aleyhine de hüküm veremeyiz.

Filhakika güzel bir faideyi Müslim kendine has olarak ibda' etmistir ki, o da kitabinin kullanis cihetinden kolay olmasidir. Zira Müs1im her hadîsi lâyik oldugu bir yere koymus; o hadîsin begendigi ve zikretmek istedigi bütün tariklerini orada toplamis; müteaddid isnadlari ile çesitli lâfizlarini orada zikretmistir. Bu suretle, ögrenmek isteyene hadîsin bütün vecihlerini görmek ve onlardan faydalanmak kolaylasir. Hem de Müs1im'in bütün tariklerden rivayet ettigi hadîslere kendisinde i'timad hasil olur.

Buhârî öyle degildir. O bu çesitli vecihleri, bir birinden uzak ayri bâblarda zikreder. Bir çoklarini da zikri evlâ oldugu hatira gelen bâb-lardan baska yerlerde rivayet eder. Buna sebep Buhârî'nin o hadisden anladigi bir inceliktir. Fakat okuyan için o hadîsin bütün tariklerini bir artiya toplamak ve Buhârî 'nin o hadîse dair zikrettigi bütün tariklere i'timad hasil etmek güç olur. Müteehhirîn hadîs hafizlarindan bir çoklarinin bu hususda yanilarak Buhar î'nin sahihinde hatira gelmeyen yerlerde bulunan bir çok hadîsleri onun rivayet etmedigini söylediklerim gördüm. Allah u a'lem. Sahîh-I Müslim'in fazileti hakkinda söylenenlerden biri de Nisabor Hafizlarindan biri olan Mekkîb. Abdan 'dan rivâyeten bize gelen su haberdir: Mekkî demis ki: «Müslim b. el-Haccâc (ladiyallahu anh) 'i: Ehl-i hadîs 200 sene hadis yazsalar dönüp dolasip bas v/racaklari yer yine su müsned (yani kendi sahihi) dir derken isittim» yine M e k k i sunu söylemis: « Müs1imi: Su kitabimi Ebu Zür'ate'r-Râzi'ye arzettim; hangi hadîsin illeti olduguna isaret etti ise, onu biraktim; hangisi için sahihtir, illeti yoktur; dedi ise onu tahric ettim; derken isittim.»

Baskalari, Hafiz Ebu Bekir el-Hatib el-Bagdâdî (292-363) nin Müslim (Rahimehuliah) 'a isnadla rivayet ettigi su sözü naklederler, «Bu müsned-i sahihi, dinlenmis üç yüz bin hadisden seçtim» demis.

Sahih hadîs hakkinda bazi mütâlea ve ihtilâflar.

Imam Ebu Amr Ibni's-Salâh (577-643) demistir ki : «Müslim (Radiyalhhu anh) sahihinde, bir hadîsin isnad i'tibârüe basindan sonuna kadar mu'temed ra'vinin mu'temed râviden nakli sûretile muttasil olmasini, süzüz ve illeti bulunmamasini sart kosmustur. Sahih hadîsin ta'rifi de budur. Binaenaleyh bu sartlari haiz olan her hadîs, ehl-i hadîs arasinda hilâfsiz sahihtir.

Sahîh olup olmadiginda ihtilâf ettikleri hadîslere gelince:

Bazan ihtilâflarina sebep, bu sartlardan birinin bulunmamasi olur. O sartin, sart olup olmadiginda da aralarinda hilaf vrdir. Nitekim râvilerden bazilarinin hâli mestur (yani kapali) yahud hadîs mürsel oldugunda hâl böyledir. Bazan da ihtilâflarina sebeb bir hadîsde bütün sartlar meveud mudur yoksa bazilari yokmudur; meselesidir. Ihtilâf babinda en ziyade göze çarpan budur. Meselâ hadîsin râvileri arasinda sahihin sartini haiz olup olmadigi

ihtilafli birinin bulunmasi bu kabildendir.
Bir hadîsin bütün râvileri sika (mu'temed) oîur; fakat aralarinda meselâ Ebu'z-Zübeyr-i Mekkî yahud Süheyl b. Ebî Salih veya el-AH' b. Abdirrahman yahut Ham-m â d b. Selem'e gibi biri bulunursa o hadis hakkinda «Müslim'in sarti üzere sahîh Buhârî'nin sartina göre sahîh degil» derler. Çünkü mezkûr zevat Müs1im'e göre bütün mu'teber sartlari haizdirler. Fakat Buhârî 'ye göre bu sartlar onlarda sabit degildir. Buhârî'nin, îbni Abbas mevlâsi Ikrim'e ile Ishâk b. Muhammed el-Ferevî, Amr b. Merzûk ve baskalarindan tahric ettigi hadîslerde de hâl böyledir. Bunlarla Buhari ihticâc etmis; Müslim ihticâc etmemistir.
Hâkim Ebû Abdillâh (Hafiz Nisâbûrî) (321-405) (el-Med-hal ilâ ma'rifeti'l-müstedrek) nam kitabinda sunlari söylüyor : «Buhar î'nin El-Câmiu's-Sahîh de hadîslerini tahric ettigi, Müslim'in ise kendilerinden t,ahricde bulunmadigi zevatin sayisi 434; Müs1im'in EI-Müsnedü's-Sahîh de kendilerile ihticâc ettigi, Buhârî'nin ise El-Câmiu's-Sahîh'de hiç biriyle ihticâcda bulunmadigi zevatin sayisi 625 seyhtir; Aîlau a'îem.
Müslim (Rahimehullah)'in Sahihinde «Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Selletn) 'in namazinin sifati» babinda; «Bence sahih olan her seyi buraya (Yani Sahihime) koymus degilim; ben buraya ancak ulemanin ittifak ettikleri hadîsleri koydum.» demesi müsküdir. Zira Müslim sahihine bir çok ihtilafli hadîsleri koymustur. Bu hadîsler yukarida bahsettigimiz zevatla zikretmedigimiz bir takim kimseler tarafindan rivayet edilmistir ki, ^hadîslerinin sahîh olup olmadigi ihtilaflidir.

Müskilin cevâbi iki suretledir:

Birincisi: Müs1im'in bu sözden maksadi, kitabina ancak bilittifak sahîh sartlarini haiz olan hadîsleri koydugunu anlatmaktir. Velev ki bazilarina göre bazi hadîslerde bütün sartlarin mevcudiyeti zahir olmasin.
Ikincisi: Müs1im'in muradi, mu'temed râvîlerin metin veya senedinde ihtilâf ettikleri hadisleri kitabina almadigini anlatmaktir. Yoksa bu sözle ulemanin bazi râviler hakkinda mevsuk mudur degil midir?
seklindeki ihtilâflarim kasdetmemistir.
Müs1im'in sözünden anlasilan da budur. Çünkü Müs1ini bu sözü kendisine;
Ebu Hüreyr e'nin:
«Imam okudugu zaman siz susun» hadîsi sahîh midir? diye soruldugu zaman söylemis ve;
«O hadîs bence sahihtir.» demis.
«Öyle ise onu niçin buraya koymadin?» denilince bahsi geçen sözü ile cevap vermistir. Bununla beraber Müs1im 'in kitabi isnadinda' veya metninde ihtilâf olunmus hadîsler de ihtiva etmektedir. Zira bunlar Müs1im'e göre sahihtirler. Bu hususta ya Müslim bu sarttan zühul etmis; yahud baska bir sebeb olmalidir. Ben istidrâk ve tâ'lîiimi yaptim.» Hâkimin sözü burada biter.

Talik Hakkinda

Imam Ebü Amr Ibni's-Salâh (577-643)in beyanina göre:
Buhari ile Müs1im'in sahihlerinde munkati suretinde görülen hadîsler, sahîh derecesinden çikarak zaif derecesine inme hususunda hakiki munkatia iltihak etmis degillerdir. Bu nevî rivayetlere talik derler. Onlara bu adi veren, Imam Ebu'l-Hasen Dârekutni olmustur. Ayni ismi; «El-ccm'u beyne's-Sahihayn» nâm eserinde H u-meydi zikrettigi gibi ondan baska magriblüer de kullanmislardir.
Talik, Buhârî'nin ki>buda pek çok, Müs1im'in kitabinda pek azdir. Buhârî ile Müslim kendisinden munkati surette hadîs rivayet ettikleri zât o hadîsi muhakkak söyledigi veya rivayet ettigi, Isnâd dahi sarta uygun olarak muttasil bulundugu cihetle taliki cezm sîgasile yaparlar da meselâ: «Zührî filândan rivayet etti» diyerek hadîsin sahih olan isnadini zikrederlerse kitaplarinin hâli o hadîsin onlarca sahîh olmasini gerektirir.

Buhârî ile Müs1im'in zikrettikleri bir râviden, o râviyi ta-nitamiyan mübhem bir sözle, hüccet saydiklari temel bir hadîsi rivayet etmeleri de ayni hükümdedir. Meselâ : «Ulemâmizdan biri bana tahdis eyledi» gibi kaili belli olmayan sözler bu cümledendir.

Hafiz Ebu Ali el-Gassânî el-Ceyyânî Müslim'in kitabinda rivayet ettigi hadîsler arasinda on dört yerde inkitâ vâki oldugunu söylemistir. Mezkûr inkitâlar:

1- Teyemmüm,
2- Namaz,
3- Tekbir ilet kirâet arasinda sükût,
4- Cenaze,
5- Cevaih,
6- Ihtikâr,
7- Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in sifati,
8- Fezâil,
9- Kader,
10- Orta namaz,
11- Recim,
12- Imare bahislerindedirler.

Maamâfih bunlarin iki danesi baska yerlerde mevsul olarak da rivayet edildigi için munkati hadîslerin sayisi, on ikiye iner. Zaten Sahîh-i Müslim'deki munkati hadîslerin hepsi baska yerlerde muttasil olarak rivayet olunmuslardir. Bu cihet hadîs ulemasinin malûmu oldugundan Imam Müslim bir takim zaif râvilerden de hadîs rivayet etmistir. Çünkü ayni hadîslerin mu'temed ve mevsuk râviler tarafmdanda rivayet olundugunu ulema bilirler. Müslim buna itimâd ettigi için o hadîsleri zaif râvilerden almakta bir beis görmemistir. Binaenaleyh bu gibi rivayetler Müslim hadîslerini sahîh olmakdan çikarmazlar. Onlar muhtelif cihetlerden mevsul ve sahihtirler.

îbni Salâh (577-643) Buhari 'nin «filân dedi; filân rivayet etti» gibi cezim sigalari ile yaptigi talikleri için de ayni seyi söylüyor; ve diyor ki: «Böyle seyleri hadisin sihhatma zarar veren bir inkita sayan Ebu Muhammed Ibni Hazm-i Zahirî isabetsizdik etmis; ve lehviyyâti mubah sayan fâsid mezhebini tutturmak için bunlara saplanarak eglence ve çalgilarin haram kilinmasi hususunda hiç bir sahîh hadîs bulunmadigina kail olmus; Ebu Âmir yahud Ebu Mâ1ik-i Esarî'nin Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den rivayet ettigi

«Ümmetim içinde ipegi, sarabi ve çalgilari helâl sayacak bir takim kimseler mutlaka bulunacaktir...» hadîsine cevab vererek mezkûr hadîsi her ne kadar Buhârî tahric etmis olsa da onun sahih olmadigini, çünkü Buhârî'nin onun hakkinda :

«Hisam b. Ammâr söyle dedi...» diyerek hadîsi isnadiyle beyân ettigini; halbuki hadîsin Buhârî ile Hisam arasinda munkati oldugunu iddiada bulunmustur. Ibni Hazm'in bu yaptigi bir kaç(ve-cihten hatâdir. Söyleki:

1- Buhârî Hisâm'la görüstügü ve ondan hadîs dinledigi cinetle burada aski inkita yoktur. «Ulûmu'I-Hadîs» adli kitabimizda da beyan ettigimiz vecihle bir kimsenin Râvi ile görüsüb ondan hadîs dinledigi tahakkuk ederse tedlisten salim kalmak sartile, o Râviden rivayet ettigi bütün hadisler hangi lâfizla olursa olsun ondan isittigine hamledilir. Nasil ki Sahâbinin: «Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu» demesi aksi sabit olmadikça hadîsi ondan isittigine hamlolunur. Sair lâfizlar hakkinda da hüküm budur.

2- Aynen bu hadîsin sarahaten bu lâfizla Buhârî 'den baskalari tarafindan muttasil olarak rivayet edildigi malûmdur.

3- Bu her ne kadar inkita da olsa Buhârî ile Müs1im'in Sahîhlerindeki inkita zararli bir inkita sayilmaz. Çünkü onlarin âdetleri ve sartlari malûmdur. Bu hadîsi bilhassa sahîh hadîsler için tahsis ettikleri bir kitapta zikretmelerinin mânasi da bellidir. Su halde hadîs sübût bulmus olmasa onun hakkinda bu derece kesin söz edemezlerdi. Baskalarinin yaptigi inkita veya irsal böyle degildir.

Bütün bunlar kesin sözle yapilan muallak hadîsler hakkindadir. Cezm yani kesinlik bildiren siga ile yapmazlar da meselâ: «Filândan rivayet olundu» yahud «Filândan naklolundu» veya «bu bâbta filândan rivayet vardir.» gibi

gevsek tâbirler kullanirlarsa o hadîs yukarida zikrettigimiz talik hükmünde degildir. Lâkin Buhârî ile Müslim 'den birinin rivayeti oldugu için o hadîse yine de-gönül yatar...»

Ibni Salâh'm sözleri burada bitti.

Ibni Salâh <577-643> Buhârî ve Müslim had'slerini ümmetin kabul ile telâkki ettigine bakarak bilhassa her ikisinin ittifakla ^kitaplarina aldiklari hadîsler hakkinda: «Ilm-i nazarî ifâde ederler; Üim ifâde etmekde ilrn-i nazarî, mütevâtir gibidir; su var ki mütevâtir ilm-i zarurî, ümmetin kabulü ise ilm-i nazarî Ifâde eder.» demis; bir zamanlar Müttcfekun Aleyh yani Buhârî ile Müs1im'in ittifakla rivayet ettikleri hadislerin zan ifâde ettigine meyyal görünmüs Iken sonralari bu görüsün hatâ oldugunu anlamis ve bunlarin zan degil, kati ilim ifâde ettigine kail olmus; dogrusunun bu oldugunu söylemistir. Ancak ekseri ulemâya ve rnuhakkiklara göre bu.mütalea biraz mübalâgali görülmüstür. Çünkü Sahîhaynin mütevâtir olmayan hadîsleri kati hüküm degil, zan ifâde ederler. Bunun sebebi de Haber-i Vâhid olmalardir. Haber-i Vâhid ancak zan ifâde eder. Bu hususda Seyheyn ile baskalarinin farki yoktur. Ümmetin kabulü bize ancak amelin vücubunu ifade eder. Yani Buhârî ve Müslim hadîsleri ile amel etmek vacib olur. Bu cihet bilittifak böyledir. Haber-i Vâhid hadîslerin scnedleri sahîh olduktan sonra hangi kitapta bulunurlarsa bulunsunlar onlarla amel etmek gerekir. Sahîheynin baska kitaplardan ayrildiklari cihet onlarda bulunan hadîsleri hiç düsünmeden mutlak surette; baskalarinin hadîslerini ise; ted-kikten sonra kabul icabetmesindedir. Sahîheyn hadîslerini ümmetin ittifakla kabul etmesi onlarda bulunan hadîslerin yüzde yüz Peygamber (Saîlallahü Aleyhi ve Se//em).'in sözleri oldugu mânasina gelmez. Bundan dolayi Ibni Salâh'a siddetle hücum edenler olmustur.

Sahîhey n'in ihtiva ettigi hadîsler hakkmda Ibni Salâh (577-643) sunlari söylemistir: «Bize Ebu Kureyb 'den rivayet olundu. Demis ki: Ebu Zür'ate'er-Râzî 'nin yaninda idim. Derken Müslim b. el-Haccâc geldi ve ona selâm vererek bir müddet oturdu. Müzâkere ettiler. Gitmek için kalktigi zaman ben Ebu Zür'aya:

Sahih adli kitapda dört bin hadis toplayan bu zât midir? dedim.

Ebu Zür'a; geri kalanini kime birakti? dedi.

Ibni Salâh (577-643) diyor ki: Ebu Ziir'a (-164) bununla Müs1im'in kitabinda mükerrersiz olarak dört bin asil hadîs bulundugunu anlatmak istemistir. Buhârî'nin kitabi için dahî mükerrerleri hariç, dört bin hadîs; mükerrerleri ile birlikte 7275 hadîs ihtiva ettigini söylemistir.»

Imam Müslim kitabini bâblara ayirmistir. Ancak kitabin hacmi büyümesin diye bâblann tercümelerini (izahlarim) yapmamistir. Ule-rnâdan bazilari onun namina iyi kötü bunu da yapmislardir.

Imam Nevevî (631-676) nin Müslim serhindeki beyanina göre; Müslim (Rahimehullah) kitabjnda son derece ihtiyat, titizlik, verâ ve ilim yolunu tutmustur. Bu onun ne derece ilim, takva ve kemâlat sahibi oldugunu gösterir. Onun gibi hadîs ilminin bütün inceliklerine vâkif bir imam asirlar boyunca nâdir yetisir. Allah ondan razi olsun ve garîk-i rahmet eylesin.

Onun hakikati halini ancak ehliyetli ulama anlayabilir. Bu da hadîs ilminin muhtaç oldugu: Fikih, Usul-i Fikih, Kelâm, Arahiyât, Ihn-i Rical, Ilm-i Esânirî ve Tarih gibi ilimleri bilmekle, hadîs ulemasinin meclislerine devam ederek onlarla mubâhasede bulunmak iyi düsünmek, zekî olmak uyanik davranmak ve çok çalismak gibi seylerle mümkün olur.

Hazret-i Imamin hadîs rivayeti hususunda gösterdigi harikulade dikkat ve titizlige asagidaki misâller sahiddir:

1- Imam Müslim <204-261) hadîs rivayetinde «haddesenâ» ile «ahberanâ» ifâdeleri arasinda fark görür. «Haddesenâ» ~ bize hadîs rivayet etti. Yani hadis söyledi; ahberâna: bize haber verdi; mânalannadir. Müslim'e göre «haddesenâ» tâbiri ancak üstadindan isittigi hadîsler hakkmda kullanilabilir. Eger râvi bir hadîsi kendisi okuyarak üstadina dinletmisse o hadîsi rivayet ederken «ahberanâ» demelidir. Rivayet hususunda hemen hemen bütün sark ulemasinin mezhebi budur. M u h a m -med b. el-Hasen-i Misrî, adedleri sayilamayacak kadar çok olan hadîs ulemasinin da ekseriyetle buna kaail oldugunu söylemistir. îbni Cüreyc (-150), Evzâî (88-157), ibni Vehb ve Nesaî (215-303) nin mezhebi de bu oldugu rivayet edilmistir. Hâsili hadîs ulemasi arasinda en 2iyade bu mezhep suyû bulmustur.

Bununla beraber ulemadan bir çok zevata göre üstada okunan hadîs için «haddesenâ» ve «ahberanâ» tâbirlerini

kullanmak caizdir. Mütekad-dimin ulemadan : Zührî (50-124) Imam Mâlik (93-179), Süfyân b. Uyeyne (194-256) ile hadîs imamlarindan bir cemaatin ve ekseriyetle Hicaz ve Küre ulemasinin mezhebi budur. Bazilarina göre râ-vinin üstadina okudugu hadîsde «Haddesenâ» ve «ahberanâ» lâfizlari kullanilamaz. Ibni'l-Mubârek (118-181) Ahmed b. Hanbel (164-241) ve meshur kavline göre, Nesâî (215-303) nin mezhebi de budur.

2- Imam Müslim (204-261) râvilerin çesitli lâfizlarini olduklari gibi zabtetmege çok dikkat göstermistir. Meselâ bir hadîs iki râvi tarafindan rivayet olunmussa lâfzinin hangisine aid oldugunu beyan eder ve : «Haddesenâ fulâmm ve filânim ve'l lâfzu lifulânîn» yani: «Bize filânla filân haber verdiler; hadîsin lâfzi filâna aidtir.» der. Keza râvilerden biri konusmussa «dedi» ikisi birden söylemislerse «ikisi dedi» tâbirlerini kullanir, Râvilerin rivayetleri arasinda bir harf farki dahi olsa onu gösterir. Hâvinin sifatini, nesebini vesaireyi beyan eder.

3- Imam Müslim (204-261) Hemmâm b. Müneb-bih'in Hz. Ebu Hüreyre 'den rivâyeten yazdigi sahifeyi incelemistir. Çünkü bu gibi sahife ve cüzlerdeki hadîsler hep ayni isnadla rivayet olunmuslarsa birinin isnadi, hadîsin basina yazilir; diger hadîsler de isnad tekrarlanmaz «ResulüHah (Saîlallahü Aleyhi ve Sellem) söyle bu yurdu» denilerek hadîs rivayet edilir. Halbuki ayri ayri her hadîsin basin da isnadini tekrarlamadan ilk hadîsin basindaki isnad atif sûretile rivayetti bulunmanin caiz olup olmadigi ulema arasinda ihtilafli bir meseledii Vekî' b. e1-Cerrâh «177-197), Yahya b. Maîn (156-233 ve Ebu Bekis îsmâî1î (277-371) ve ekseri ulemaya göre caizdi) Çünkü sonraki hadîsleri ilk hadîsin üzerine atfetmekle onun basindaki is nâd her hadîsde tekrarlanmis gibi olur. Üstad Ebu îshâk-Isferâînî'ye göre caiz degildir. Binaenaleyh bu sekilde hadîs dinleye kimsenin keyfiyeti beyân etmesi lâzim gelir. Iste Müslim fRalvmehulla) takvasindan, ihtiyat ve titizliginden dolayi bu yolu tutmustur.

4- Müslim: «Bize Abdullah b. Meslcrae haber verdi.» Dedi k «Bize Süleyman (yani Ibni BilâP haber verdi; o da Yahya'dan (ki Said ogludur) isitmis...» tarzindaki isnadlara çok dikkat göstermis; Sü1eyman b. Bilâl, Yahya b. Said deyivermemistir. Çunku vâyet zincirinde bu isimler babalarina nisbet edilmemislerdir. Kendisi t balarina nisbetle söylese üstadindan o sekilde aldigini haber vermis oh Halbuki üstadindan o sekilde isitmemistir.

5- Rivayet yollarinda kisaltma ve kisacik güzel bir ibare ile isnadnstirme hususunda son derece ihtiyat göstermistir.

6- Hadisleri pek güzel tertib ve tensik etmistir.

Imam Müslim (204-261) Sahihinin mukaddemesinde hadîsleri üç [isma ayirdigini söyler :

1- Belledigini saglam, belleyen hafizalarin rivayet ettigi hadisler.

2- Halleri kapali, belleyis ve saglamlikda orta derecede bulunanla-\m'.rivayet ettigi hadisler.

3- Zaîf ve metruk kimselerin rivayet ettigi hadîsler. Bu kisimlardan birinciyi bitirdikten sonra ikinciye geçtigini, fakat içüncüye itimâd etmedigini kaydeder.

Müs1im'in bu taksimden neyi kasdettigi ulema arasinda ihtilâfli-ur. Ebu Abdillâh el-Hâkim (321-405) ile arkadasi Ebu Bekir Beyhakî (384-458) ye göre Müslim birinci kismi yazdiktan sonra vefat etmis, ikinci kismi yazamamistir. Kaadi Iyaz (476-544) liyor ki: «Bu, ulemâ ve nâsin el-Hakim Ebu Abdillâh 'dan iîarak ona uyduklari bir seydir; amma aklini çalistiran ve taklidle mu-:ayyed olmayan için mesele öyle degildir. Çünkü Müs1im'in kitabina [bakarsan hadîsi —kendisinin söyledigi vecîhle— râvileri itibâriîe üç kisa ayirdigini görürsün. Birinci kisimda hafizlarin hadîsleri yer aldigini |o bitti mi arkasindan halleri kapali; dogru söyleyen ehl-i ilim insanlar olmakla beraber mükemmellik ve muhkemlikle vasiflanamayan zevatin hadislerini zikrettigini söyler. Bundan sonra da ulemanin ittifakla veya ekseriyetle müttehem saydiklari kimselerin hadîslerini terk ettigine; bazisinin saglam bazisinin müttehem kabul ettikleri kimselerin hadîslerini de kabul etmedigi için bu kitapda onlari zikretmedigine isarette bulunur.

Görürsün ki Müslim, kitabinin bâblannda ilk iki tabakanin hadîslerini zikretmis; ve ikinci tabakanin isnadlarini birinciye tâbi kilarak onu ya istishâd yolu ile yahud birincilerden kimse bulamadigi zaman dere etmistir. Haklarinda bir takimlarinin söz ettigi, digerlerinin tezkiyede bulundugu zevati bildirmis; ve böyle kimisi zaîf, kimisi bidâtçiiikîa müttehem kimselerden hadîs de tahriç etmistir. Euhârî de öyle yapmistir. Binaenaleyh bence Müslim, söyledigi üç tabakayi da söyledigi sekilde kitabina almis; kitabinda onlari tertib etmis taksiminde de bunu açiklamistir. Dördüncü tabakayi ise söyledigi vecihle kitabindan çikarmistir. Su hâlde Hâkim te'vîlde

bulunarak, onun her tabaka ricali için ayri bir kitab tahsis etmek ve o tabakaya mahsus hadîsleri hassaten orada zikretmek istedigini anlamis oluyor. Halbuki mesele öyle degildir. Müslim'in maksadi telifinden de anlasildigi vecihl* bütün tabakali. i bâblarda toplayarak her iki tabakanin hadislerini kitabina almak ve buna birinci tabakadan baslamak, sonra ikinci tabakayi istishâd ve itbâ yolu ile zikretmek, böylece üç kismin bütün dökümünü yapmaktir.

Müs1im'in üç tabaka ile hafizlari ve onlardan sonra gelenleri kas-detmis olmasi da ihtimal dahilindedir. Bu takdirde atilan üçüncü tabaka olmus olur.

Müs1im'in söyledigi ve kitabina alacagini vâdettigi hadîs illetleri meselesi de böyledir. Müslim onlari bâblarindaki yerlerinde zikretmis; mürsel ve müsned olmak gibi isnada aid ihtilâflarla ziyade ve noksandan ibaret olan bu illetleri beyan etmis; tashif yapanlarin tashiflerini anlatmistir. Bunlar onun telifinden maksadi ne ise; onu yaptigina ve kitabina dere etmek vadinde bulundugu seyleri kitabina aldigina delildir.» Kaadi Iyaz 'in sözü burada sona erdi. Dârekutnî (306-385) ile diger bazi ulema bir takim hadîslerin tamamile Buhârî ve Müslim'in sartlarina uygun oldugu ve onlarin râvilerinden Sahîheyn'de hadîsler bulundugu halde neden Sahîheyn'e alinmadiklarina itirazla Seyheyn'i ilzam etmek istemisîerse de hakikatte bu ilzam lâzim gelmez. Çünkü Seyheyn bütün sahîh hadîsleri kitaplarina almayi iltizam etmemislerdir. Hatta bunu açikça söyledikleri sübut bulmustur. Onlarin kitaplarini tasniften maksatlari, bir kisim sahîh hadîslerden mütesekkil birer mecmua meydana getirmektir. Nitekim fikih yazan bir musannif de bütün fikih meselelerini degil, bir takim fikhi meseleleri bir araya toplar. Lâkin Seyheyn'in terk ettikleri yahud birinin tahric etmedigi bir hadîs, isnadi sahîh olmakla beraber o bâbta asil olur da baska hiç bir esini veya onun yerini tutacak bir hadîs dahi tahric etmemislerse bunu, o hadîsin bir illetini bulduklari-, na hamletmek gerekir. Unutarak veya bahsi uzatmamak kasdile terk etmis olmalari da bîr ihtimaldir.

Imam Müslim'in, Sahîhin'de ikinci tabakadan zaif ve orta halli bir takim râvilerden hadîs rivayet etmis olmasini bazilari ayiblamak istemislerdir. Fakat bu hususta Müs1im'e hiç bir kusur isnad edilemez. Böylelerine dört vecihle cevap verildigini Ibni Salâh (577-643) kaydediyor. Söyle ki:

1- Baskalarinin zaif gördügü râvi, Müs1im'e göre mevsuk olabilir. Vakia Cerh ile Tâdil karsilasirlarsa Cerh tarafi tercih edilirse de bu kaide Cerh sebebinin açiklanmasiyla mukâyyeddir. Aksi takdirde Cerh zaten kabul edilmez. Hatîb Bagdadî (392-463) ile baskalarinin beyanina göre Buhârî, Müslim ve Ebu Davud (202-275) un kendilerinden hadîs rivayet ettikleri bazi râviler baskalari tarafindan ta'n olunarak zaif görülmüslerse de bu hâl tefsir olunmayan ta'na hamledil-mistir.

2- Müslim (204-261) zaif râvilerden mütâbeât ve sevâhid denilen hadîsleri rivayet etmistir. Esas hadîsleri onlardan rivayet etmemistir. Yani evvelâ esas hadîsi tertemiz bir isnadla mevsuk râvilerden rivayet eder; sonra o hadîsi baska bir veya bir kaç isnadla sâhid olarak getirir, iste bu sâhid rivayetin bazi râvileri zaif olabilir. Zaten ikinci rivayet ya birinciyi te'kid yahud bir ziyadeyi hâvi oldugu için getirilmistir. Ebu Abdillah el-Hâkim (321-405) dahi istishad için zaif râvilerden hadîs rivayet etmis; ve bunun bir Özür sayilmasini dilemistir.

3- Müslim (204-261) in kendisinden hadîs rivayet ettigi râviyo zaiflik sonradan ariz olmustur. Bu hal onun evvelden rivayet ettigi hadîslere dokunmaz. Nitekim Hâkim (321-405) in beyanina göre; hadis râ-vîlerinden Ahmed b. Abdirrahman b.Vehb'e 150 tarihinden sonra hafiza zaifligi ariz olarak rivayetleri karistirmaga baslamissa da bu tarih Imam Müslim Misir'dan çiktiktan sonraya tesadüf etmistir. Binaenaleyh daha önceden ondan rivâyeten kitabina yazdigi hadîslerle istidlal edilebilir.

4- Hadis Müslim 'de mevsuk râviler tarafindan nazil isnadla rivayet edilmisken, isnadi zaif olan diger bir sahsin âli isnadini almis; ve sözü uzatmamak için nazil isnadi zikretmemis, meseleyi ulemanin bilmesini kâfi görmüstür. Nitekim özür diledigi Imam Müslim 'den nassan rivayet olunmustur. Fakat bu hareket onun âdetine muhaliftir. Çünkü Müs1im'in âdeti: evvelâ mevsuk râviierin hadîsini zikretmek. Sonra zaiflerin rivayetini ona tabî kilmaktir. Bunu o anda kalbine gelen bir nesatsizlik saikasiyle yaptigi tahmin ediliyor.

Sahîh Hadîs ve Nevileri.

Ulemanin beyanlarina göre hadîs: sahîh, hasen ve zaif olmak üzere üç kisimdir. Bu üç kismin da nevileri vardir.
Sahîh : Peygamber (Sallallahü. Aleyhi ve Seüem)'e muttasil senedle ulasan, adalet ve zabit sahibi râviler tarafindan rivayet edilen, sâzz ve muallel de olmayan hadîstir. Bu tarif ittifâkîdir. Mezkûr sartlardan bazisi bulunmazsa hadîsin sahîh olup olmayacaginda ihtilâf vakî olmustur. Safîîlerden Hattâbî (319-388) diyor kî: «Hadîs ulemasina göre hadîs üç kisimdir: sahîh, hasen, sakîm.
Sahîh: Senedi muttasil, râvileri âdil olan hadîstir.
Hasen: Muharrici belli ve ricali meshur olan hadîstir. Ki ekseriyetle hadîsin mihveri budur. Umumiyetle fukahanin ele aldigi ve ekseri ulemanin kabul ettigi hadîs de budur.
Sakîm üç tabakadir: Bunlarin en kötüsü mevzu hadîsdir. Ondan sonra bir derece iyi maklüb, daha sonra meçhul gelir.»
Hâkim (321-405) dahi «EMktil» adli kitabinda sunlari söylemistir:
'Hadîsin sahîh olani on kisimdir. Bunlarin besi ittifaki, besi de ihtilaflidir. Ittifaki olanlarin :
Birincisi: Buhârî ile Müslim'in ihtiyar ettikleri kisimdir. Sahihin birinci derecesi bu olup bir hadîsi Resulüîlah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem)'den en az iki mevsuk râvisi olan meshur bir sahâbînin rivayet etmesi, ondan da yine en az iki mevsuk râvîsi olan meshur bir tâbinin rivayet etmesi, ondan dahi ayni sartla tebe-i tâbînden meshur bir hafizin rivayette bulunmasi ve sair asirlarda da ayni minval üzere devam etmesidir. Bu sartla rivayet olunan hadîslerin adedi on bini bulmaz.
Ikinci kisimda birinci gibidir. Yalniz onun sahâbî olan râvisinin bir tek râvisi vardir.
Üçüncü kisim dahi birinci gibi ise de onun tabiînden olan râvisinin bir tek râvisi vardir.
Dördüncü kisim: Mevsuk ve âdil râviierin rivayet ettikleri ferd ve garib hadîslerdir.
Besinci kisim: Hadîs imamlarindan bir cemaatin babalarindan, onlarin da dedelerinden rivayet ettikleri fakat babalarinin dedelerinden rivayetleri tevatür derecesine varamayip yalniz kendilerininki mütevâtir olan hadîslerdir. Amr b. Suayb'm babasindan onun da dedesinden rivayeti ile Behz b. Haki m'in babasindan onun da dedesinden rivayeti ve keza Iyâs b. Muâviye 'nin babasindan onun da dedesinden rivayetleri gibi. Mezkûr zevatin dedeleri sahâbe-i kiramdan, kendileri ise sikaattandirlar.
Bu bes kisim hadîs imamlarinin kitaplarinda tahric edilmis olup birinci kisimdan maadasindan Sahîheyn'de bir tek hadîs dahî tahric edil-memisse de bunlarla yine de ihticâc olunur.
Ihtilafli olan bes kismin içinde:

1) Mürseller,
2) Seyhinden dinledigini söylemeyen müdellislerra hadîsleri,
3) Bâzi mevsuk râvilerin müsned bir takim mevsuk zevatin da mür-sel olarak rivayet ettikleri hadîsler,
4) Hafiz olmayan mevsuk âlimlerin rivayetleri,
5) Dogru söyleyen ehl-i bidatin rivayetleri vardir.»

Ebu Ali el-gassâni el-Ceyyânî (-598) ye göre hadîs nakledenler yedi tabakadir. Bunlarin üçü makbul, üçü metruk, biri de ihtilaflidir.
Birinci tahaka: Hadîs Imamlari ve hafizlaridir. Bunlar muhaliflerine karsi hüccettirler. Münferid olarak yaptiklari rivayetleri de makbuldür.
Ikinci tabaka: Hifz ve zahit hususunda birincilerden asagidir. Bâzi rivayetlerinde kendilerine vehim ve hata ariz olmustur. Bununla beraber ekseriyetle hadîsleri sahihtir. Hataya düstükleri hadîs birinci tabakanin rivayetine bakilarak tashih edilir. Bunlar birinci tabakaya lâhiktirler.
Üçüncü tabaka: Taskinlarindan olmamak sartile bictât firkalarindan birinin mezhebine sülük edenlerdir. Bunlarin hadisleri sahih ve dogru söyledikleri sabit, vehimleri de az olmak sartiyla rivayetleri makbuldür.
Iste bu üç tabakanin rivayetlerini hadîs ulemasi kabul etmistir, hadîs nakli bunlarla kaimdir.
Ulemanin itibardan düsürdükleri üç tabakaya gelince : Bunlarin;
Birincisi: Yalancilik ve hadis uydurmakla lekelenenlerdir. Ikinci tabaka: Vehim ve hatasi fazla olanlar;

Üçüncüsü de asiri derece bidâtçi olup bidâtçilik propagandasi yapan ve rivayetleri degistirerek kendilerine hüccet olacak ziyadeler katanlardir.
Yedinci tahaka: Meçhullerdir. Bunlar münferid rivayetlerde bulunmus; fakat o rivayetlerin mütâbâlarmi getirememislerdir. Böylelerini bazi ulema kabul etmis; digerleri kabulden çekinmislerdir.» Ceyyânî'nin beyanati burada sona erdi.
Ancak taskinlik göstermeyen ve bidat propagandasi yapmiyan ehl-i bidat hakkindaki beyanini Imam Nevevî (631-676) mutlak olarak kabul etmiyor; ve gerek hafif gerekse siddetli bütün bidâtçilar hakkinda meshur hilaf oldugunu söylüyor.
Meçhul de üç kisimdir :
1) Adaleti hem zahiren hem bâtinen meçhul,
2) Zahiren âdil fakat bâtinen adaleti meçhul — ki buna mestur denir. —
3) Meçhu'lül-ayn.
Bunlardan birinci kisim ile cumhur-u ulemaya göre ihticâc edilemez. Diger iki kisim ricali ile muhakkik ulemanin bir çoklari ihticâc etmislerdir.
Hâkim (321-405): «Yalniz bir râvisi olan kimse Buhârî ve Müslim'in sartina giremez.» demisse de hadîs imamlari bunun hata oldugunu beyan etmistir. Çünkü böyleîerinden hem Buhari hem Müslim hadîs tahric etmislerdir. Meselâ: el-Müseyye b'ten yalniz oglu S a i d rivayet ettigi halde onun hadîsini Buhârî ile Müslim ittifakla tahric etmislerdir. Bunun emsali Sahîheynde çoktur.

Hasen Hadîs:

Hasenin Haitabî (319-338) tarafindan yapilan tarifini yukarida gördük. Burada da Imam Tirraizî (209-279) nin tarifini görelim. T i r mi zî'ye göre hasen: Isnadinda Tnüttehem râvî bulunmayan ve sâzz olmayip baska vecihden de rivayet edilen hadistir.
Ibni Salâh (577-643) a göre hasen iki kisimdir.
Birincisi: Isnadi, ehliyeti tahahkuk etmemis mestûru!l-hâl lâkin rivayetinde hatasi çok olmayan, kasden yalan söyledigi görülmeyen, fiskini mucib baska bir sebeb de bulunmayan râviden hâli kalmayan hadistir ki; bu hadîsin baska vecihten bir misli veya benzeri rivayet edilmek suretiyle metni malum olmalidir.
Ikincisi: Râvisi dogru söylemek ve emânetle meshur olup belleyis ve itkan hususunda sahih hadîs ricalinden noksanhgi bulundugundan onlar derecesine varamayan, ancak yalniz basina rivayet ettigi hadîsi münker sayilan kimsenin halinden de üstün bir hale sahip olan hadistir.
Ibni Salâh (577-643) diyor ki: «Tirmizî'nin sözü birinci kisma Ha11âbî'nin sözüde ikinci kisma dâhildir. Su halde her biri kapali gördügü kismi tarifle iktifa etmis demektir. Her iki kisminda süzuz ve illetten sâlîm olmasi mutlaka lâzimdir.»
Hasen hadîs her ne kadar sahîhdcn bir derece asagi ise de hüccet olmasi hususunda o da'sahîh gibidir.

Zaif hadîs

Kendisinde sahih ve hasen hadislerin sartlari bulunmayan hadîstir, buna sakim ve merdûd da denir. Zaif hadîsin: mevzu, maklup, sâzz, niün-ker, muallel, mudtarib ve saire bir çok nevileri vardir. Bu nevilerin hadîs ulemasmca mâruf bir takim ahkâm ve teferruati vardir ki, bunlari Hafiz Ebu Amir IbnI's-Salâh '-577-643) «Ulûmu'l-Hadîs» adli kitabinda pek güzel beyan etmistir. Biz, mevzuumuzla siki sikiya alâkalari olmasi ve kitabimizda sik sik isimleri geçmesi dolayisiyîe bunlarin kisacik tariflerini yapmayi ve bu münasebetle bazi Istilahlari da burada göstermeyi faydadan hâli görmedik. Söyle ki:
Bir hadîsin zaif olmasi ya senedinde ittisal bulunmadigindan yahuc râvilerinden birine ta'n edildiginden ileri gelir. Ittisal bulunmamaklar murâd: Senedden bazi râvilerî düsürmek suretiyle râvi zincirinin koparil masidir.

Bu yüzden zaif olan hadisler : «Muallâk, mürsel, mu'dal ve müdel Ies nevilerine ayrilir.
Hâviye ta'n (dokunmak) meselesine gelince: Hâvinin rivayetini red detmek için on sebep vardir. Bunlarin besi râvinin adaletine, besi d' zabtina aidtir ki, mecmuuna «matâini âsere» derler.
Adaletine dokunan sebebler : yalancilikla itham edilmesi, fâsik olma si, râvinin bilinmemesi ve bidâtçi olmasidir.
Zabtina yani belledigini muhafazasina dokunan sebepler: fazla yani masi, gafleti, vehme kapilmasi, mevsuk râvilere muhalefeti ve belleyissi; ligidir.
Râviye ta'n sebebile zaif olan hadîsleri Hafiz Ibni Hacer-Askalânî (773-852) «Nuhbetü'I-fiker» adli eserinde söyle siralamitir:
1- Mevzu, 2- Metruk, 3- Münker, 4- Muallel, 5- Müdrec, 6- Mak. L 7- Muztarib, 8- Müsahhaf, 9- Müharref, 10- Sâzz.
Bazilari senedin inkitai sebebiyle zaif olan hadîsleri zaiflikteki sid-R; ve ehveniyet itibariyle tertib etmis ve: «bunlarin en zaifi mü'dal, on-pi biraz daha ehveni münkatî; daha ehveni mudelles, en hafifi mürsel-f.» demislerdir.

Raviye Ta'n Sebebiyle Zaif Olan Hadisler

1- Mevzu: Kasden uydurulan yalan hadîstir. Buna (muhtelâk) dahi tniiir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den sâdir olmayan bir so-h «o söyledi» demekten daha çirkin bir iftira ve yalan olamaz. Bu sebeple kdîs uyduran müfterilerin küfrüne kail olanlar vardir. Mevzu hadîsi riayet ve onunla amel etmek mutlak surette haramdir.
2- Metruk veya Matrûh: Hadîs hususunda yalan söyledigi sabit ol-pamakîa beraber baska yerlerde yalanci taninan bir kimsenin rivayet et-[gi hadîstir.
3- Münker: Zaif bir râviye ondan daha zaif râvinin muhalif olarak avâyet ettigi hadîstir. Fazla hatâ eden, fazla gaflet sahibinin ve fâsikin ri-râyet ettigi hadîse de münker denir.
4- Muallel: Râvisinin vehmi dolayisiyle ta'na sebeb olacak bir hatâ ile rivayet ettigi hadîstir. Mürsel veya münkatî bir hadîsi mevsulen Kvâyet etmek, merfuu mevkuf göstermek, sika olan râvinin yerine zaif r&vi zikretmek, hadîsin muallel olmasina sebebiyet veren hatalardir.
5- Müdrec: Içerisine râvinin kendi sözü karisan hadîstir. Idrâc ha-öîsin metninde oldugu gibi senedinde de olabilir. Metninde idrâc olan hadîse «müdrecü'l-metin» isnadinda idrâc olana «müdrecu'l-isnâd» derler.
6- Maklûb: Kavilerin adlarini yahud hadîsin bazi lâfizlarini öne almak veya sona birakmak suretiyle karistirilarak rivayet edilen hadîstir.
7- Muztarib: Kirni bir vecihle kimi de râvilerin isimleri veya metnin ibaresi degistirilerek evvelkine muhalif baska bir vecihle rivayet edilen ve rivayetlerin birini tercihe yarayacak bir sebebi bulunmayan hadîstir.
8 - Müsahhaf: Bir kelimesinin noktasi degistirilerek yanlis rivayet edilen hadîstir.
9- Müharref: Hareke degistirmek suretiyle yanlis rivayet edilen hadîstir.
10- Saza: Makbul bir râvinin kendisinden daha makbul olana muhalif olarak rivayet ettigi hadîstir. Bu takdirde daha makbul olanin rivayetine «Mahfuz» derler.

Senedlerinde Ittisal Bulunmadigi Için Zaif Olan Hadisler

1- Muallak: Talik, senedin basindan yani seyhinden baslamak suretiyle bir veya arka arkaya bir kaç râvinin ismini atarak hadîsi-cezim sigalarindan biriyle-üst taraftaki râviye isnâd etmektir. Bu suretle rivayet edilen hadise muallak derler,
2- Mürsel: Senedinden sahabî atlanmis olan hadîstir. î m a m S a i i i 'ye göre mürsel ile ihticâc edilmez. Ancak onu takviye eden baska bir hadîs bulunursa o zaman mürsel hüccet olabilir, Ebu Hanife, Mâlik ve

Ah med'le ekseri fukahaya göre mürsel hüccettir.
3- Mû'dal: Sahâbiden evvel yan yana iki veya daha fazla râvisi atlanmis olan hadîstir.
4- Mudelles: Tedlis, müsteriden malin kusurunu gizlemektir. Mü-delles tâbiri buradan alinmis olup, kusuru gizlenen hadîs demektir. Bazilarina göre mudelles, alaca karanlik mânasina gelen (deles) ten alinmistir. Bu takdirde mudelles: alacalanmis, gölgelenmis hadîs demek olur.
Mudelles uç kisimdir.
a) Isnadda tedlis: Râvinin seyhini atlayarak onun seyhinden yahud daha öncekinden bizzat isitmis gibi rivayet etmesidir. Bu pek çirkin bir seydir. Hatta hanimdir diyenler vardir. Fakat cumhura göre haram degildir.
b) Suyuhda tedlis: Seyhini yahud seyhinin seyhini bilinmeyen bir diyla anmak yahud onu bilinmeyen bir sehre veya sanata nisbet etmektir.
Bunun keraheti birinciden daha hafiftir.
c) Tedlis-i tesviye: Seyhini zikrederek üst tarafindaki zaifi atlamak suretiyle senedteki bütün râvileri mevsuk göstermektir.
5- Mevkuf: Sahabenin kavil, fiil ve takrirlerini ifade eden hadîstir.
6- Maktu*: Tâbînin yahud tebeî tâbînin kavil, fiil ve takrirlerini ifâde eden hadîstir.
7- Munkati': Ne sekilde olursa olsun senedi muttasil olmayan hadîstir.

Diger Bazi Istihatlar

Müsned: Zahiren muttasil bir senedle sahâbînin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve SelUmj'e ulastirdigi hadîstir.
Merfû*: Muttasil olsun munkaU1 olsun hassaten Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seltem) 'e sarahaten veya hükmen izafe olunan hadîstir.
Muttasil veya Mevsul: Senedinin bütün râvileri tam olan hadîstir.
MUhhem: îsmi ve hâli bilinmeyen râvinin rivayet ettigi hadîstir.
Muan'an: «An fulânin» diye rivayet edilen hadîstir. Hükmü: bazilarina göre mürsel, sahih kavi* göre bazi sartlarla muttasildir.
Hadîs: Peygamber (Saüallahü Aleyhi ve SeUeni)'in sözleri, fiileri ve takrirleridir.
Takrir: Peygamber {Sallallahü Aleyhi ve Sellent)'in, zamanindaki müs- umanlar tarafindan yapildigini gördügü yahud isittigi fiilleri yasak etmeyip hâli üzere birakmasidir.
Haber: Gerek Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Selle m) 'den gerekse sa-lâbe ve tâbinden rivayet olunan seylerdir. Bazilarina göre hadisle haber nüteradif yani ayni mânayadirlar. Diger bazi ulemaya göre ise Pey-gamber (SallaHahii Aleyhi ve Sellem)'den rivayet olunanlara hadîs; baskalarindan rivayet olunanlara haber derler.
Eser: Haberin birinci mânasina göre müteradifidir. Bazilari mevkuf riadîse eser; merfu' hadîse haber derler.
Sünnet: Tarifimize göre hadîsin müteradifidir. Bazilarina göre hadîs yalniz Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem)'in sözleridir.
Râvi: Hadîsi senediyle nakleden kimsedir. Buna «müsnid» de derler.
Muhaddis: Hadîsleri scnedleriyle ve senedlerde zikri geçen râviîerin halleriyle bilen kimsedir. Bazen muhaddise «syh» veya «imam» da derler.
Hafiz: Meshur olan tarife göre yüz bin hadîsi ihatali bir sekilde yani metinleriyle senedleriyle ezber bilen kimsedir.
Hüccet: Üç yüz bin hadîsi metinleriyle senedleriyle bilen kimsedir.
Hâkim: Hz. Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Seiiemj'den rivayet olunan bütün hadîsleri metinleriyle senedleriyle bilen zattir. Imam Buhar î gibi.
Muharric : Tam bir vukuf ve salâhiyetle hadisleri tedkik ederek kitabina yazan kimsedir.
Sahâbî: Peygamber (SalîaUahii Aleyhi ve Selicm) efendimizi görmek serefine nail olup onunla sohbeti,

mülâkaati ve kendisinden rivayeti sabit olan bahtiyardir. .Cem'i sahabe ve ashâb gelir.
Ser'i istilaha göre sahâbî: Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem)'i mü'-min olarak gören ve mü'min olarak vefat eden kimsedir.
Tabiî: Ashâb-i kiramdan birine veya bir kaçma mülâki olan zattir. Ayni sekilde tabiîne mülâki olanlara da tebe-i tabiin denilir.
Muhadram : Hem cahiliyyet hem de Islâmiyet devirlerine yetisen fakat müslüman oldugu halde Peygamber-i zîsan (Sailallahü Aleyhi ve Selletn) efendimizi görmek serefine nail olamayan kimsedir.
Isnâd : Hususî lâfizlarla bir hadîsi nakleden zevati beyan etmek suretiyle o hadîsin metnini, sahibine ulastirmaktir. Metin: Hadisin sözleridir.
Sened : Hadisin metnine ulastiran yol olup râviler zincirinin sira ile isimlerinden ibarettir. Bu mânaca senede «tarîk» ve «vecih» de denir.
Isnad-i âli: Bir hadîsin Resulüllah {Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* & az
râvi vasitasi ile ulasmasidir. Isnâd-i âlinin bes derecesi vardir. Bunlar için Mustalah-i ilm-i hadîs kitaplarina müracaat etmelidir.
Isnâd-i nazil: Râvileri çok olan isnaddir. Ve isnad-i âlinin ziddidir. Onun da bes derecesi vardir. Isnad-i âli, isnâd-i nazilden daha makbuldür.

Ravi Adedine Göre Haberin Nevileri

Haber, râvilerinin adedine göre: Mütevâtir, meshur, müstefiz, garib veya ferd ve azîz nevilerine ayrilir.
Mütevâtir: Yalan söylemek için anlasmalarina adeten akil imkân vermeyecek derecede kalabalik cemaatlerin her nesilde kendileri gibi kalabalik cmaatlere rivayet etmeleri suretiyle gelen haberdir. Tevatür, gözle görmek kadar yüzde yüz ilim ifade eder. Lâfzî ve mânevi olmak üzere iki nevidir. Haberin en makbulü budur.
Haber-i vâhid : Lügaten, bir sahsin rivayet ettigi haber demek ise dt istilanda: Mütevâtir derecesini bulmayan haber manasinadir. Râvisi iste. bir, ister iki veya daha fazla olsun. Binaenaleyh, meshur, müstefiz, aziz vi garîb, haber-i vahidin nevîleridir.
Meshur: Peygamber {Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, hakkinda güz« güzel sehâdette bulundugu üç devirden (sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiin d? virlerinden) birincisinde haber-i vâhid iken ikinci ve üçüncü devirlerd mütevâtir derecesine yükselen hadîstir. Meshur hadîs makbuldür. " ve tume'ninet-i zan ifâde eder.
Müstefîz: Bazi hadîs imamlarina göre meshurla müstefîz ayni seydi Diger bazilarina göre müstefîz râvileri her devirde üçer olan hadîstir.
Azîz: Râvileri bastan sona kadar her devirde en az iki olan hadîsi! Müstefîz ile azîz hadîsler de makbuldürler.
Garîb veya Ferd: Ashabdan gayrî isnadinin neresinde olursa olsi râvisi tek kalan hadîstir. Eger râvi senedin basinda ashabdan sonra t kalirsa o hadîse «mutlak garib» senedin sonunda tek kalirsa «nisbî gari derler.
Mutâba': Garîb hadîsin baska yoldan rivayet edilenidir. Baska yold
rivayet edilip edilmedigini arastirmaya «itibar» o yoldan rivayet etme
de mutâbaât denir.
Sâhid: Baska yoldan rivayet edilen ve garib hadîse benzeyen hac tir. Mütabaata sâhid denilebilir; fakat sahide mütabaât denilemez. Fi hadîsler bunlarla kuvvet bularak ferd olmaktan kurtulurlar. Ferd hac lerin makbul olanlari ve olmayanlari vardir.
Istishâd: Sâhid getirmek demektir. Zaif rivayetlerden de sâhid < bilirse de her zaif râvinin rivayeti kabul edilemez.
Sahâbinin : «Biz söyle derdik, söyle yapardik; söyle diyorlar; sfc yapiyorlar; beis görmezdik; beis görmezlerdi...» gibi sözleri hakkinda ihtilâf etmislerdir. Ebu Bekir Ismâilî (277-371) ye göre -îe sözler mevkuf hadîs sayilirlar. Hadîs ulemasinin cumhuru ile fikih tusuli fikih ulemasina göre ise sahâbi bu sözü Resulüllah (Sallallahü tyhi ve Sellem) zamanina izafe etmezse mevkuf; izafe ederek «Peygamber ulallahü Aleyhi ve

Sellem) zamaninda biz söyle yapardik» der veya bu-Ibenzer bir sey söylerse merfu' hadîs hükmünde olur. Imam Nevi (631-676); «Sahih olan mezhep budur. Çünkü Peygamber (Sallallahü tyhi ve Sellem) zamaninda bir sey yapilirsa zahire göre onu Resulüllah Sllallahü Aleyhi ve Sellem) duyar ve takrir buyururdu. Bu ise merfu' de-tktir.» diyor.
Bazilarina göre eger yapilan fiil ekseriyetle gizli kalmayan fiillerden
bu söz merfu' olur; böyle degilse mevkuftur. Sâfiîlerden Ebu îsk1 Sîrâzî'nin mezhebi budur.
Fakat Sahâbinin: «BIze su emrolundu; bundan nehyedildik» veya öyle yapmak sünnettendir.» gibi sözlerinin hepsi sahih olan mezhebe gomerfu'dur. Maamafih mevkuf diyenler de olmustur.
Ayni sözü tabiî söylerse mevkuf sayilir. SâfIîîerden bazilari buna ierfu' mürsel» demislerdir.
«SahâbI bu hadîsi ref ediyordu; yasak ederdi; tebligde bulunurdu, ri-tyet ederdi...» gibi sözler bilittifak merfu ve muttasil hadîs hükmünde-
Tâbiînin : «SÖyîe yaparlardi» demesi o isi bütün ümmetin yaptigina ;lil olamaz. Binaenaleyh hüccet degildir. Meger ki o sözü icmâ' ehlinden îklettigini açiklasin. O zaman nakledilmis icmâ' olursa da icamâin ha-r-i vahidle sübutu ihtilaflidir.

Hadise Yapilan Ziyadenin Hükmü

Cumhur-u ulemaya göre mevsuk râvilerin hadîse yaptiklari ziyâde utîak surette makbuldür. Bazilarina göre kabul edilmez. Bir takimlari: adîsi noksan rivayet eden râvinin ziyâdesi kabul edilmez; fakat baskanin yaptigi ziyâde kabul olunur.» demislerdir.
Adil ve zabit sahibi saglam bir râvinin münferiden rivayet ettigi ha-îs bilittifak makbuldür. Lakin mevsuk râvilerden bazisi muttasil, bazisi ürsel olarak rivayet eder yahut bazisi mevkuf, bazisi merfû' veya birisi ir defa mevsul bir defa mürsel, bazen merfu' bazen mevkuf olarak rivâ-ette bulunursa sahih kavle göre hüküm vasil veya refi' edene göre verilir. Bu hususta muhalifin râvi lerecesinde veya adetçe daha fazla ya-ut daha belleyisli olup olmamasinin hiç bir tesiri yoktur; Çünkü bu ziya-e sika râvi tarafindan yapildigindan makbuldür. Maamafih «hüküm mür-veya mevkuf olarak rivayet edene göredir.» diyenler de olmustur. Hat-Hatîb-i Bagdadî (392-463) ekberi hadîs ulemasinin kavli bu oldugunu söylemistir. Bazilari; «Burada hüküm ekseriyete göre, diger bazilari da daha beîleyisli olan tarafa göredir» demislerdir.

Muhtelitin Hükmü

Muhtelit: Karistiran demektir. Burada ondan murâd: Mevsuk bir râvinin akil bozuklugu, ihtiyarlik veya gözlerinin görmez olmasi sebebiyle hadîsi karistirmasîdir. Böyle bir râvinin o hâl basina gelmezden önce rivayet ettigi hadîsi makbuldür. îhtilâttan sonraki hadîsleri ile ne zaman rivayet ettigi bilinmeyen hadîsleri kabul edilmez. Sahîheynde bu gibi zevattan rivayetler varsa da bunlarin onlardan evvelce yani ihtilât hali baslarina gelmezden önce rivayet edildigi malûmdur.

Nasih ve Mensüh Hadisler

Nesih : Lügatte tebdil yani bir seyi degistirmek ve gidermek manasinadir.
Seriatte: Ser'î bir hükmün daha önceki ser'î bir hükmü kaldirmasi-dir. Nesihin daha baska tarifleri varsa da muhtar olan tarifi budur. Nevevî (631-676) nin beyanina göre bir çok müsanniflar nesihle alâkasi olmayan tahsis ve te'vil gibi seyleri nesih saymislardir. Bir hadîsin digei bir hadîsi neshetmesi bir kaç seyden biriyle bilinir.
1- Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) neshi sarahaten bildirir
Nitekim :
«Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmistim. Artik onlari ziyaret edin hadîsi bu kabildendir.

2- Neshi sahâbi haber verir. Sahâbinin: «Atesde pisen seyler hafc kinda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafindan yapilan en so icraat onlari yedikten sonra abdest almayi terk etmek olmustur.» deme gibi.
3- Nesih tarihle yani iki hadîsten hangisinin daha evvel vand oldugunu bilmekle anlasilir.
4- Nesih icmâla bilinir. Meselâ: sarap içen bir kimsenin dördüne defa içtikten sonra öldürülmesi hükmü neshedümistir. Bunu bize hab veren icmadir. Icma'in kendisi ne nesheder ne de neshedilir. Lâkin orta< bir nesheden oldugunu gösterir.
Seriat sahibinin beyan ettigi hükümler arasinda hakikatte asla X birine muhalefet olmazsa da zahiren bazen iki hüküm bir birine zid g: görünür. Iste zahiren birbirlerine muhalif görünen iki hadîs hakkinda 3 pilacak ilk is, mümkünse onlarin aralarini bulmaktir. Bu mümkün olrr digi takdirde birini tercih yoluna gidilir. Tercihi de ancak hadîs, fikih usul ilimlerini bütün incelikleriyle bilen, bu bâbta tecrübe ve ihtisas hibI olan. ulema yapabilir.
Iki hadîsin aralarini bulmak imkâni varken neshe gidilemez. Çünkü sihde hadîslerden birini hükümsüz birakmak vardir. Sârî hazretlerinin sünü ise mümkün oldugu kadar faydasi umumî olacak sekle hamletmek rekir. Binaenaleyh mümkün oldugu takdirde hadîslerin aralarini bula-her ikisiyle amel etmek vâcib olur. Zahiren birbirine muariz olan iki |dîsin aralarini bulmaya misâl: «Hastalik bulasmasi diye bir sey yok-r.» hadîsi ile «Hasta bir kimse saglamin yanma sokulamaz.» hadîs-i setidir. Zahiren bu iki hadîs bir birine muarizdir. Çünkü birincisi hastali-bulasmadigim, ikincisi ise bulastigini gösteriyor. Aralarini bulmak |yîe olur: Hastaliklar tabiatlari icabi durup dururken insana bulasmaz-r. Bulasmalari için ihtilât yani hastanin baskasiyle bir arada düsüp kalk-asi sebeb kilinmistir. Iste Fahr-i kâinat (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) fendimiz birinci hadîsleriyle cahiliyyet devrinin asilsiz bir itikadini, yani istaliklann kendiliklerinden gezip dolasarak bulasmasinin asli olmadigi-i; Ikinci hadîsleriyle de bulasmaya ihtilâtm sebeb oldugunu, binaenaleyh idan kaçinmak icabettigini beyan buyurmuslardir.
Hadîslerin aralarini bulmak mümkün olmazsa tarihleri bilindigi tak-irde sonrakinin evvelkini neshettigine hükmolunur. Bu da mümkün de-ilse birini digerine tercih cihetine gidilir. Meselâ: Hangisinin râvileri da-[a çok ve sifatlari daha makbul ise o tercih edilir. Tercih yollari çoktur. Sunlari elliye çikaranlar vardir.

Hadisin Mana Itibariyle Nakli

Râvi hadisin lâfizlarini ve o lâfizlarin mânalarini bilmezse, hadîsi)üittifak mâna itibariyle rivayet edemez. Bildigi takdirde dahi; Fikih, Jsul-ü Fikih ve hadîs ulemasindan bazilarina göre manen nakil caiz de-jildir. Bazilari Resulüîlah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) in hadîsleri için caiz görmemis fakat baskalarinin sözleri hakkinda kabul etmislerdir.
Selef ve halef ulemasinin cumhuruna göre ise; mânayi ifade ettigine îaanî olmak sartiyle nakil bil'mâna mutlak surette caizdir.
Imam Nevevî (631-676) : «Dogrusu da budur.» diyor. Ancak Junun isitmekle bellenen rivayetlere mahsus oldugunu, tasnif edilmis |eserlerde hiç bir degisiklik yapmanin caiz olamayacagini, bu gibi eserlerde yüzde yüz bir hata görülse bile kitabin içinde o kelimeyi oldugu gibi birakarak kenerma dogrusunu yazmanin yerinde olacagini söylüyor.
Havinin hadîsde takdim te'hir yapmasi da ihtilaflidir, Bu mesele nakil bU'm&uanm teferruatindan oldugu için onu kabul eden bunu da kabul eder. Nevevî (631-676) : <Öne aldigi kisim, sona biraktigi parça ile bir birine bagli degilse kati olarak caiz olduguna hükmetmek gerekir.» diyor.
Râvi isnâd veya metnin bir kismim ckumussa o hadîsin geri kalan kismini baskasinin kitabindan yazarak rivayet edebilir. Yeter ki, hadîsin dogru yazildigina ve kendinde bulunmayan kismin bu olduguna kanâat getirsin, kitabinda okuyamadigi bir kelime çikarsa onu ulemaya sorarak onlardan Ögrendigi sekilde rivayet edebilir.

Kisaltma Isaretleri

kelimeleri Öteden beri kisaltarak seklinde tarzinda yazilmak âdet olmustur. Sayet hadîsin iki tane veya daha fazla isnadi varsa bir isnâddan ötekine geçerken araya harfini koyarlar. Bu harf. tehavvülden kisaltmadir; ve isnadin tehavvül ettigini gösterir. Hadîsi okuyan ona geldimi (ha) diye okuyup geçmelidir. Bazilari mezkûr harfin araya girmek mânasina gelen (hâle) fiilinden kisaltma oldugunu ve ona geldikte bir sey söylemek icabetmedi-gine kaildirler. Bu harfin hadîsi okumaya devam isareti oldugunu söyleyenler de vardir. Hatta magrib ulemasi ona vardiklari zaman «el-hadîse» derlermis, «el-hadîse» hadîsi oku demektir. Bir çok hadîs hafizlari yerine kelimesini yazmislardir. Sahha : Sahihtir mânasina gelir. Bu takdirde sahhanin isareti olur; ve hadîsin metninden düsen '\r kelime eksikligi olmadigini gösterir harfi Buhârî (194-256) nin sahihinde az ise de Müslim (204-261) in sahihinde çoktur. Hakkinda verilen uzunca izahat bundandir.

Râvinin seyhinden baskasinin nesebine veya sifatina, seyhinden isittiginden baska bir sey katmaga hakki yoktur. Katarsa seyhini yalanlamis olur. Sayet isimlerde benzerlik var da karisma olacaksa «bana filân yani filânin oglu haber verdi...» diyerek izahda bulunabilir. (Yani) kelimesiyle izah, ulemanin kitaplarinda, bilhassa Buhârî ile Müslim'in sahihlerinde pek çoktur.

Hadîs yazan kimsenin, «Allah» lâfza-i celâlini yazarken yanma «Teâlâ» yahut «Sübhânehu ve Teâlâ» «Tebâreke ve Teâlâ» gibi tazime delâlet eden bir cümleyi, keza Resulüîlah (Sallatlahü Aleyhi ve Sellem)'in ismi geçtikçe {Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cümlesini isaretle degil, tamamiyle yazmasi; sahâbi hakkinda (Radiyallahu anh) demesi; sair ulema ve sulehâ için de rahmet dilemesi müstehabtir. Bundan gafil davranmanin büyük hayir ve sevaptan mahrumiyete sebeb olacagini Imam Nevevî, Müslim Serhi'nde beyan etmektedir.

---

[1] Ahmed Davudoglu, Sahih-i Müslim, Tercüme ve Serhi: 1/V.

[2] Ahmed Davudoglu, Sahih-i Müslim, Tercüme ve Serhi: 1/VII.

[3] Ahmed Davudoglu, Sahih-i Müslim, Tercüme ve Serhi: 1/VII-IX.

[4] Ahmed Davudoglu, Sahih-i Müslim, Tercüme ve Serhi: 1/

[5] Imam Kufeybe b. Saîd : Imam Müslim'in üstadlanndan olan bu büyük imamdan basta Imam Buhârî ve Kütüb-ü Silte'nin diger imamlari hadîs rivayet etmelerdir. Orta Asya'nin Toharistan bölgesinde Baglan denilen sehirde dünyaya gelmistir. Muce-mu'I-Buldan'da Baglan maddesinde Yâkuful-Hamevî nesebini Küte j be b. Said b. Cemil b. Taiif b. Abdullah Ebu Reea Es-Sakafî diye tesbit etmis ve Sakafi nisbesI için Alimed b. Seyyar b. Eyyub'un «Kufeybe b. Said Haccac b. Yusuf Sakafî'nin kölesi idi, onun için Sakafî aisbesi ile anilirdi» dedigini nakletmedir. Kuteybe b. Said, Medine-i Münevvere, Mekke-i Mükerreme, Sam, Irak ve Misir'i dolasmis, Hadîs-i Serif tahsil ve istima eyle-mIsdir. Imam Malik, Imam Lcys b. Sâ'd, Abdullah b. Lebîa, Hammad b. Keyd, Ebu Avans, Süfyan b. Uyeyne hazeratindan hadîs-i serîf ahzeylemisdir. Kendisi. fJen Imam Ahmed b. Hanbel, Ebu Hayseme, Ziiheyr h, Harb, Ebu Bekr Ibni Ebi Seybe, Hasan b. Arefe, Ebu Zür'a, Ebu Hâlim, Buhârî, Müslim Hadîs-i Serîf ahzetmislerdIr. 148/150 H. de dogmus, 240 H. de irtihali Dâr-i baka eylemisdir. Rahimehullah. Kaynaklar: Zchebî, Tezklrctül-Huffaz, C. 2, 447 No. 453.

[6] tutani Ka'nebî: Ebu Abdurrahman, Abdallah b. Mcslemetebni Ka'nebî'I-HârI-sîyyül-Ka'nebî. tlm-I Hadîsde Imam, Seyhü'l-îslâm, Hafiz Ka'nebî, imam Müslim'in üs-tazlarmdandir. Kütüb-ü Sitte'nin tmamlannm hepsi kendisinden rivayetde bulunmuslardir. tmam Ka'nebî, MedIne-i Münevvere'de dogmus, sonra o zaman dar-i Üni olan Basra'ya gitmis oradan da Mekke-i Mükerreme'ye giderek oraya yerlesmis ve orada irtihal-i dâr-i bakaa eylemisdir. Kendi üstazlari Eflah b. Humeyd, thnü Ebi 7A%, Seleme b. Verdan, Imam Malik b. Enes, $aTjetû-bnû*l-Haccac'dir. Imam Ebn Zâr'a onun hakkinda; «Nazarimda, kendilerinden hadîs ahzettigim imamlardan hiç biri Ka'nebî kadar büyük degildir.» Imam Ebu Hâtûn ise; «Imam Ka'nebî Huccetdir, Sika'dir. Gördüklerim içinde onun kadar hasyet sahibi olani yokdu.» Imam Yafaya b. Main de; «Imam Vekî' b. Cerrah ile Imam Ka'nebî'den baska Allah için Ehadis-i Nebevîyeyi rivayet eden kimse görmedim.» demislerdir. Hatta bir seferinden dönüsünde Imam Malik b. Enes (R.H.) in meclisine, ugrayinca Imam Malik (R.H.):

— Kalkin!.. Kalkin!., Yeryüzü halkinin hayirlisi (Ka'nebî) bize geliyor, demistir.

Imam Ka'nebî H. 130 dan sonra dogmus, 221 H. yili Muharrem ayinda Rahmet-i Rahman'a göçmüstür. (Rahimehullah)

Kaynaklar: Zehebî, Tezkiretü'I-Huffaz, C. 1, s. 383-84, Tercüme-i Hal No. 382. Hazrecî, Hulâsa; s. 315.

[7] tmam Ahmed b. Hanbel: (164-241 H.), (780-855 M.) Ebu Abdillah Abmed b. Mutaanuned b. Hanbel SeybânI, dört mezheb imaminin biridir. Bir rivayetde Bagdad'-da (164 H.), (780 M.) tarihinde dogmusdur. .Ilim tahsilinden sonra, Mekke, Medine-i Münevvere, Sam, Yemen, Küfe, Basra, Cezire vesaire birçok memleketlere yine ilim tahsili için gitmis; zamanin meshur hadîs âlimlerinden hadîs dinlemistir. Kendisinden Buhâri (R.H.), Müslim (R.H.), BegaTI (R.H.) ve tbni Ebi'd-Dünya (R.H.) gibi büyük Hadîs Imamlari Hadîs rivayet, etmislerdir. Imamligi, takvasi, vera' ve zühdü babinda ulemâ müttefiktirler. Ebu Ziir'a: «Imam-i Ahmed'in kitaplari on iki deve yükü idi. Onlari ezber biliyordu. Ezberinde 1 milyon Hadîs-i Serîf vardir» diyor. îmam-i Safiî dahi: «Bagdad'dan çik-dim; orada tmam-i Ahmed'den daha âlîm, zahid, muttaki, müteverri' bir zat birakmadim» demisdir. Menakibine dair birçok eserler yazilmistir. Imam-i Safiî'den ders almis-dir. Hadîs ve Ilmi fikih'da zamaninin biricigi idi. Hadîs ilminde (El-Müsned) namiyle yazdigi eser o zamana kadar yazilanlarin en büyügü ve mükemmelidir. Bu eseri kendi zamanina kadar bîr raviden diger birine rivayet edilerek zinciri uzayan ve böylelikle Islâm diyarinin her tarafinda duyulan «750» bin hadîs-i serifi, ravi adetleri en az sayi ve en güvenilir sartlan haiz bulunanlari tedkik ederek eserleri tertib ve cem etmistir. Eserine hüccet oimiyacak hadîs koymamisdir. Bazilari bu hadîslerin hepsini sahih kabul et-mis.tbnl Çevri gibi tenkîdde kendi basina bir yol takip edenlerden bazilari ise birçoklarim mevzu addetmislerdir, tmam tboi Hacer Askalânî merhum bunlari tahkik etmis ve sahih deinisdir. *Müsned»deki «Sahiheyn> üzerine yapilan ziyadeler Ebo Davud ile Tir-mizi'nîn ziyadelerinden daha zaif.

degildir. Ibai Hacer, Müsned'de üç dört zaif. Hadîs vardir, diyor. Hazret Kur'an-i Kerim, mahluk mudur, degil midir meselesinde büyük bir ibtüa geçirmis; fakat asla Kur'an-i Kerim mahlukdor» dememisdir. (241 H. - 855 M.) tarihinde Bagdad'da irtihali dar-i baka eylemIsdir. Kabri ziyaretgâhtir. (Rahmetullahi Aleyhi)

[8]

Insin EM Üveysü-Medeni: Imam Müslim'in üstatlarindan olan Imam tsmaIl b. Ebi Üveys, Imam Malik (R.H.) hazretlerinin yegenidir. Imam Zehebî nesebini söyle tesbit etmisdir. Ismail b. Ebi Üveys (Ebu Abdullah), b. Abdullah, b. Abdullah, b. Üveys, b. Malik, b. Ebi AmIril-Asbahî, El-MedenI. Imam Ismail b. Ebi Üveys, Kur'an-i Kerîm'i kiraat imamlarindan Imam Naafî'den okumus, dayisi Imam Malik b. Enes (R.H.) dan hifzim ikmal eylemisdir. Ayrica Malikiyyenin büyük imamlarindan Abdülaziz b. El-Maci-sun, Süleyman b. Bilâl, Seleme b. Verdan'dan ahz-i Um eylemisdir. Imam Buhâri, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, tbni Mâce kendisinden rivayetde bulunmuslardir. 226 H. yilinda irtihal eyîemisdir (R.H.)

Zehebî, Tezkiretü'l-Huffaz, C. 1, s. 409-410. Hazrecî; Hulâsa, s. 35.

[9]

tmam Yahya b. Yahya: Eba Zekeriya, Yahya b. Yahya, b. Bükeyr, b. Ab-durrahman, b. Yahya el-Haazali, et-Temlmi, el-Minkarî, Nisabuii, Imam Yahya 142 H, yilinda dünyaya gelmistir. Imam Hammad ta. Seleme, Imam Mâült, Leys b. Saâd, Kesir b. Süleymn-Übnii, Züheyr b. Muaviye, Süleyman b. Bilâl, Harice b. Mus'ab'dan Hadîs-i Serife ahz-t îstima eylemistir. Kendisinden de tmam tshak, Zehlî, Mnhammed b. Eslem, Btihârî, Müslim, Davud b, Hüseyni'l-Beyhakî, Nesaî, Tirmizî rivayelde bulunmuslardir. Miistedrek sahibi Hâkim onun hakkinda; «O —hiç süphesiz— asrinin Imami idi.» Imam tshak b. Rahuye; «Imam Yahya b. Yahya gibisini görmedim. Kendisinin de kendi gibisini gördügünü sanmiyorum.» Imam Ahnicd b. Hanbei de: «Yahya, kendi gibisini görmemistir.» demislerdir, tmam Yahya 226 H. Safer'inde âhirete göçmüsdur. «Rahimehu-mullahi rahmeten vasia»

Kaynaklar; Zcliebî; Tezkirctü'l-Iliiffaz, C. 2, s. 415-416. Tercüme-i hal No. 421. Hazrecî; Hulâsa; s, 429.

[10]

Ebu Bekir b. Ebi Seybe : Imani Müslim'in üstazlarindan o!an Imam Ebû Bekir b. Ebi Seybe Kûfe'de dogub büyümüstür. Imam Zehebî nesebini söyle tesbit etmisdir. Abdullah b. Muhammed, b. Ebî Seybe, Ibrahim b. Osman, b. Huvastî. Ahs kabilesi kö-lelcrindendir. Dedesinin künyesi ile künyelenmistir. Müsned'i ve Musannefi vardir. Üs-tazlan, Imam Ebu'l-Alivas, Abdullah b. Mübarek, Ibni Uyeyne, Cerîr b. Abdülliamîd ve onlarin devrinde o muhilde yasayan diger ulemadir. Kendisinden Imani Biihârî, Müslim, Ehu Davud, Nesaî, Ihui Mâce rivayetde bulunmuslardir, tmam Ahmed b. Hanbe! onun hakkinda: *... thni Ebi Seybe sadûktur. O bana kardesi Osman'dan daha sevgilidir.» de-misdir, Imam Buhâri H. 235 senesi Muharrem ayinda irtihal ettigini tesbit etmisdir.» (R.H.)

Kaynak: Zehebî, Tezkiretü'l-Huffaz, C. 2, s. 432-33, Ter. No. 439. Hazrecî: Hulâsa

[11]

tmam Osman b. Ebi Seybe: tmam Müslim'in üstazlanndan olan Imam Osman b. Ebi Seybe de kardesi Ehu Bekir b. Ebi Seybe gibi Huffaz-i Hadîstendir. Müsned'i ve Tefsir'I vardir. Imam Hüseyni, Serif, Ismail b. Ayyas ve Abduüah b. Mübarek'den Eha-dis-i Serife Ahz-u-lstIma eylemisdir. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebu Davud, Nesaî, Ibni Mâce rivayetde bulunmusdur. 239 H. yili sonlarinda irtihal eylemisdir. Zehebî: Tezkirelül-Huffaz, C. 2, s. 444, No. 450.

[12]

tmam Abdullah b. Muhammed h. Esma: Imam Müslim'in üstazlanndan bu büyük âbiJ-zahid imamin nesebi «öyledir. Abdullah b. Muhammed, b. Esma Ed-Dubâî, Basrî. Künyesi: Ebu AbdurrahmaiTdir. Amcasi Cüveyriye b. Esma, Mehdi b. Meymun, Abdullah b. Mübarek ve onlar tabakasinda bulunan imamlardan Hadîs-i Serîf Ahz-i îstima eylemistir. Kendisinden, tmam I Ihârî, Müslim, Ebu Davud, Nesaî, Muhammed b. Yahya.' Kaadi Ebu Yusuf, Ebu Hule;le, Ebu Yala el-Mavsilî hadîs-i serif tahric eylemislerdir. Imam Aliyy b. Mcdînî sanini tevkir ederdi. 231 H. de Irtihal eylemisdir. (Ra-hImehuîlah.)

Kaynaklar: Zehebî; TezkirctüI-Huffaz, C. 2, s. 489. Hazrecî: Hulâsa, s. 312.

[13]

Imam Seyhan b, Ferruh: tmam Müslim'in üstadlanndandir. tmam Ebu Davud, Caferu'I-Feryahî, Abdanü'l-Ehvazî, Ebu Ya'la'i-MavsîH, tinam Dcga*! ve o asirda yasayan Imamlar ondan rivayetde bulunmuslardir, tmam Zehebî, Tezkire(ü*l-Huffaz'da, «Si-ka'dir, Imamdir, Basra sehrinin Muhaddisi ve Müsnîdi'dir.» Künyesi; Ebu Muhammed'-dir. Nisbesi; Habtî'dir. Imam Cerir b. Hazim Ehu'l-Esheb Utârinî, llammad b. Sekme, Mübarek b. Fuâalc ve Ebân b. Yezîd'den Hadîs-i §erîf ahz-ü-istimu' e>lcmiviu »«»am Ebu Zür'a, Râzî onun hakkinda; «Sadûkdur» demisdir. 236 H. de irtibat eylemedir. lr-tihalinde 96 yasinda idi, demekdedir.» Bak. C. 2, s. 443-44. Hazrecî, Hulasatü Tezhib-i TehzIbil-Kemal, s. 168.

[14]

Imam HarmelelÜ-bnü Yahya; tmam Müslim'in üstadlanndan ve Imam Safu nin mezhebinden büyük bir âlimdir, imam ZchebI onun hakkinda Tczkirelitf-Huffaz'da «Allâme, Hafiz Eh» Hsfs'it-Tiiciybî Imam Safii'nin ashabindandir. Abdullah h. Vehb'den yüzbin Hadîs-i Serif rivayet etmedir. Eyyub b. Süveydten Resir b. Bekr'il-Teniysî'den ve Ebu Abdullahls-Safiî'den hadîs rivayet eylemisdir. Ondan da Imam Müslim, Kazvîm, Baksyy b, Mahled, El-Hasan b. Süfyan ve thni Kuteybeti'l-Askalanî hadîs rivayet etmislerdir.» diyor. [Bak: C. 2, s. 446. No. 500] Imam Hazrccî ise; [HulasatÜ Tezhibi Tehzini'l-Kemal fi Esmai'r-Rteal s. 74 de] «HarmelciiPbDÜ Yabya b. Abdullah b. Harmele b. Imran et-Tüciybî seklinde nesebini tesbit ve 240 Hicri'de Irühal elligini yazmadir. Imam Hafiz Cclâleddîn Suyuli. Hüsnü'l-Muliadara C. 1 de «Zikrü Men kâiie bi Misr min Eimmeti'l-Müctehidin» bölümünde. «Harmele, b. Yahya b. Abdullah et-Tiicîyhî Ebu Hafs'il-Misrî, Imam Safiî'nin ashabindamlir. Imam Ncvcvî, Mübezzch serhinde onun kendi Içtihadi ile bir mezheb sahibi oldugunu; Imam Sübkî de TabakatiiVSafiiyye'de; «O —Mzheb-i Safii içinde— hususî bir rey ve tevcih sahibidir» diyor. Imam Esiievî ise; O —Mezhebde-— marn; Hadis'de Hafiz idi. Mebsut ve Muhtasar adli iki eser yazdi, demisdir. Imam Müslim, Imam Ibnj Mâce ondan Hadîs-i Sorîf rivayet etmislerdir. 166 Hicrî'de dogdu. 243 senesi Sevval'ünde irtihal etdis> demisdir.

[15]

Imam Muhammed b. EI-Müsimuîii : Ebu Musa ci-Anezi. Imam Hafizu'i-Hadis Hucce Muhammed b. Müsenna Imam MÜNIIm'in üstazlanniL.i.Jir. Basra'da dogup orada yasayip tahsil ve nesr-i ilm etmisdir. Kendisinden Kiiüib-ü siîte imumlan rivayette buhin-musdur. Ebu ArubelH-Harranî; «Basra'da Muhammed b. MiKennu ve Yahya b. Hakim'-den baska — îlm-i Hadisdc— esbet kimse görmedim» demisdir. Imam Muhammed b. Müsennâ 252 H.'de irtihal eylcmisdir.

Kaynak: Zeliebî; TezkIretül-Hirffaz, C. 2, s. 512.

[16]

Imam Muhammed b. Yesar: Imam Müslim'in üstazlarmdandir

[17]

Imam Muhammed b. Mihran: Imam Müslim'in üstadlarindan oitin Imam Mu* bammed b. Mihran Reyiîdir. Künyesi. Ebu Ca'fcr'dir. Kendisinden Kütüb-ü SItte Imamlarindan Imam Buhârî, Müslim, Ebu Davud Hadis-i Serîf tahric eylemisIerdir. Imam Muliammed b. Mihran, Imam Mu'temir b. Süleyman, Cerir b. Abrlülliamid, AbdüJaziz Deraverdî, Iboi Uyeyne, Isa b. Yunus ve onlarin tabakasinda bulunanlardan Hadîs-i Serîf ahz-u istima eylemisdir. Cerh-ü Ta'dî! ilmi Imamlarindan Ebu Hatim Râzî oran hakkinda; «Muhammed b. Mihran saduktur. Hadîsdeki ihatasi Imam Ibrahim Musa'dan ge-nisdir. Fakat Ibrahim b. Musa ondan daha mutkîndir.» demisdir. Imam Ebu Bekri'!-A'yûn de «Ilm-i Hadîsde —zamanimizda— Horasan'in Mesayihi üçdür. Onlar: 1— Kuieybe b. Said, 2— Muhammed b. Mihran, 3— Ali b. Hucr'dür.» diyor. Imam Buhârî'yc göre 237 H.'de, Imam Zehtbî ve Ibni Haccr'e göre; 239 H.'de irtihal eylemisdir.

Kaynaklar: Zehebî; Tezkirefü'I-Huffaz, C. 2, s. 448-49. Hazrcc; Hulâsatü'-Tehzibi'l-Kemal, s. 36 i.

[18]

Imani Muhammed b. Yahya b. Ebi Ömer, EUAdenî, Ebu Abduliah: imam Müslim'in üstazlanndan. olan bu büyük imam, asrmdaki diger imamlar gibi, bidayeti tahsilden sonra Hadîs-I Serif istima' ve ahzeylemek üzere seyahata çikmis, Fiidayi b. Iyaz, Ebi Muavîye'ye mülâki olarak Ehadîs-i Serife ahz-u islima eylemis ve sonra Mekke-i MUkerrcme'ye yerleserek orada oturmustur. Kendisinden Imam Müslim, Tirmizî, Nesaî, Ibni Mace rivayette bulunmuslardir. 240 H.'de irtihal eylemisdir.

Kaynak: Hazreci, Hülâsa, s. 364.

[19] Imam Muradi Ebu'l-Haris Muhammed b. Seleme b. Abdullah b. Ebî Fatima el-Cemeli: Imam Müslim'in üstadlarindandir. Imam Ebu Davud ve Nesaî ve Ibni Mace
de kendisinden Ehadis-i Serife tahric eylemisIerdir. Kendisi, Imam Ibnu Vehh ve Ibni Kssinrdan Hadis-i Serif rivayet etmislerdir. Imam IhnI Yunus onun hakkinda; «Imam Muradî'nin tesbitde behresi vardir. Sebt'dir.» demisdir. 240 H.'de irtihal eylemisdir. Ra-himehullah.
Kaynaklar: Hazreci; Hulâsa, s. 338. Suyutî; Hüsnü'l-Muhadara, C. 1, s. 116

[20] Imam Muhammed b. Ömer: Imam Müslim'in üstaziarmdandir. Ttrcümc-i hali Tez. Huffaz'da ve Hazrecî'nin Hulâsa'smda bulunamamistir.

[21] Imam Muhammed b, Rumh b. El-Muhacin't-Tücîyhî: Imam Müslim'in kendisinden hadîs rivayet ettigi bu Imam Misir'lidir. Imam Leys b. Saad ve Ibni LehIa'dan rivayctde bulunmusdur. 240 Hicri senesinde irtihal eylemisdir.
Kaynak; Hazrecî; Hulâsa, s. 336.

[22] Imam TirmizI (200-279).
Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Misvere Tirmizî, derece itibariyle Ebu Davud'un Sünen'inden sonra gelen «Kilabu's-SÜnen^in müellifidir. Ceyhun nehrinin kenarindaki «Tir-miz» isimli eski bir sehirde («200* H.) tarihinde dogmiisdur. Dogum tarihini bazi müellifler yazmamis; bazilari da (209 H.) olarak göstermisdir. îmam Tirmizî de^ sair büyük hadîs imamlari gibi ilim seyahatine ç'lmis; bu meyanda Hicaz'a, Irak'a gitmistir. Içlerinde Buhârî de bulunan birçok büyükiei|en hadîs rivayet etmis; kendisinden de Muhammed b. Ahmedn-Mahbubî ve Hammad b. Sâkir gibi zevat rivayetde bulunmuslardir. Hifzi hususunda darb-i mesel olmustu. Hâkim diyor ki: «Ömer b. Alek'i söyle derken isittim: Buhârî vefat etti. Horasan'da ilim, hifz, zühd ve takva hususunda Ebu Isa gibi bir halef daha birakmadi.» Ailah'dan korkusundan; aglaya aglaya son zamanlarda iki sene gözleri görmez oimusdu. Sünen'den maada «Kitabu'l liel (JÜl v UT) Essemâilun Nebc-viyye vel HasaIsÜI-Mustefaviyye» gibi eserleri vardir. Tirmizî 279 H.*de Tirmiz'dc âhirete göçmüstür

[23] Imam Yahya b. Said: Imam Müslim'in üstazlanndan oldugu Nevevî'ce Tebzi-bu'1-esma'da yazilmissa da Tercüme-i hali Tezkiretü'l-Huffaz ve Hulâsa'da yoktur.

[24] Imam Muhammed b. Mabled b. Hafs, Ebu Abdullah ed-Devri el-Attaril-Hadiyb. Bagdadî. îmam Müslim'in Tilmizierindendir. Ayrica Ebu Huzafetii's-Sehmî, Ha-san b. Arafe, Ya'kub'ud-Devrakîy, Muhammed b. Osman b. Kerame Ahmed b. Osman'el-Udî, Hasan b. Rebi ve o asirda muhitinde yasayan eimmeden Ehadis-i Serife ahz ve is-tima eylemistir. Kendisinden tbni'I-Caa'biy, Dârekutnî, Ibm'l-Cündî, Ibni's-Salti'l-Ehvaiî, Ebu Aitir b, Mefidî gibi h uf faz ve eImme Hadîs-Î Serif ahzeylemislerdir. îîni-i Tib'la da istigâl cylemîsdir. Sikâ'dir. Me'mun'dur. 331 H. yiii Cümadüî Ahiresinde 80-90 yaslarinda irtihal eylemindir.
Kaynak: Zehebi; TezkIretü'1-Huffas, C. 3, s. 828.

[25] Imam Ibrahim b. Mulianimçd Süfyan'da Imani Müslim'den îlm-t Hadîs tahsil eylemis ve Sahih-i Müslim'i dinlemis olanlardandi.

[26] Hiizeyme; [tbni Hiizeyme (224-3111: Hakkinda Zehebî söyle diyor: «Büyük hafiz, imamlar imami, seyhü'I-Islâm Ebu Bekir Muhammed b. îshâk b. Hüzeyme'dir. Asrinda Horasan'da hadîsde hafizlik ve imamlik onda nihayet bulmustu.» Kendisine Ima-mu'1-eirnme denilmistir. Fikih ve hadîse dair eserleri vardir. Tezkiretii'l-Huffaz, C. 2, s. 720.

[27] Imam Muhammed b. Abdiilvehhab b. Habibi'l-Abdîy el-Ferra, Ebu Ahmedc'n-Nisabiirî. tmam Müslim'den hadîs ahz eyieyen huffaz-i hadîsdendir. Hâsim b. Kasim, Yâ'hi b. Ubeyd'den hadîs dinlemistir. Kendisinden de tmam Nesaî rivayette bulunmustur.
Kaynak: Hazrecî; Hulâsa, 349.

[28] Imam Aliyyürmü'l-Htiseyin b. El-Cüneyd, tmam Müslim'den hadîs tahsil eyleyen Huffaz-i Hadîsdendir. Künyesi, Ebu't-HascndIr. Dogdugu yer Rey sehridir. Maliki nisbesi ile tantnmisdir. Bu nisbe Ile taninmasina sebeb, çevresinde Imam Mâlik (R.H.) Muvatta'ini ve diger merviyyatini sahsinda cem ve nesretmis olmasidir, tmam Ebu Câfer Nüfeyli, Safvan b, Salih Ebu Mus'ab ve onlarin tabakasinda yasayanlardan hadîs ahz-ü istima eylemisdir. Kendisinden Abdurrahman b. Ebi Hatim, Ahmed b. Isbak Ed-Dabaî, Dalec ve Ebu Ahmed el-Assal hadîs-i serîf ahzeylemislerdir. Imam Ibni Ebi Hat em; onun hakkinda: «Sika'dtr, saduktur.s Ebu Yâ'la el-HaliU de; «O, îmam-i Mâlik/in ilminin hafizidir.» demisse de îmam Zehebî, o söze; «O Imam Zührî'nin ilmini de hifzetmisdir.» diye ilâve etmisdIr. Imam Aliyyü'bnü'I-Hiiseyin H. 291 yili sonunda irtihal eylemisdir. (Ra-himehullah.)
Kaynak: Zehebî; Tezkirelü'l-Huffaz, C. 2, s. 671, Tere. Hal. No. 671.

[29] Imam Ali b. Hüseyin Harb de Imam Müslim'in talebelerindendir

[30] Imam Hafiz, Hucce. Ebu Hamid Ahmed b. Muhammet! b. EI-Hasen Sarakî Nisaburî: Imam Müslim'in Tilmizî'dir. Imam Müslim'den baska, Imam Hafiz Abduirah-man b. Bisr b. Hakem, Muhammed b. Yahya ez-Zehlî ve o asirda muhitinde yasayan eimme-i Huffaz-i Hadîs'den Hadîs-I Serif ahzeylemis, sonra Irak'a seyahatle oralarda bulunan eimme-I Hadîs'den Hadîs ahzeylemIsdir. Kendisinden de Ebu'l-Abbas b. Ukde, Ebu Ahmed'el-Assal, Ebu Ahmed b. Adiy, Ebu AHyyi'I-Hâiiz, Zahir b. Ahmed, Ebu Mu-bammedI'l-Mabledl, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullshll-Cevzakîy gibi Huffaz-i Hadîs rivayette bulunmuslardir. 240 H.'de dogmus, 325 H.'de Ramazan ayinda irtihal eylemisdir. (R.H.)
Kaynak: Zebebî; TeikIretü'l-Huffaz, C. 3, 8. 721.

[31] Imam Abdullah b. Muhammed'is-Sarakî'de tmam Müslim'in talebelerîndendIr.

[32] Hafim b. Ahmed El-KIndî de Imam Müslim'in talebelerindendir

[33] Imam Kabbanî -. Ehu Ali; Hüseyin b. Muhammed b. Zehebîye göre; Ziyad, Hazrecî'ye göre Hammadü'1-Abdî, tmam Müslim'den Ehadis-i Serife ahz-u ittima eyle-yen huffaz-i hadîsdendir. Imam Buhârî'nin ondan hadîs rivayet ettigini Imam Zehebî, Tez-kIretü'I-Huffaz'da zikretmistir. tmam Kabbanî ayrica tshak b. Rahûyc, Ibrahim b, El-Mönzir, Mansur b. Ebi Müzahim, Ebu Mus'ab ve tboî Ebi Seybe'den Hadis-i Serif ah-zeylemisdir. tmam Kabbanî'den Da'lec'is-Siczi, Muhammed b. Yâkub b. El-Ahrcni, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ibrahimü'l-Hâsimî, Yahya b. Muhammedi'l-Anberî gibi Huffaz ve Eimme-i Hadîs, Hadîs-i Serîf rivayet etmislerdir. Hâkim onun hakkinda; ?O; zamaninda ilm-i hadîsde sayililardan biriydi. Müsned'i vardir. Ayrica Tarih ve Kûnâ ile ilgili eser de yazmisdir.» demektedir. Imam Kabbanî 289 H.'de irtihal eylemisdir.
Kaynak: Zehebî; Tezkirctül-Iluffaz, C. 2, s. 680. No. 702. Hazrecî; s. 84.

[34] Intani Ibrahim b. F.hI Talih Muhammed b. Nuh b. Abdullah : Künyesi; Ebu îshak'dir. Nisaburludur. tmam Müslim'den Hadîs-i Serif aiu-u istima eyleyen Huffaz-i Hadîsdendir. Ayrica tmam lsfia\ b. Rahuye, Muhammed b. Ebanü'l-Belbî, Muhammed b, Mihran, Daviid b. Riiseyd, Ebu Miis'âb gibi Huffaz ve Eimmc-I Hadîsten Hadîs-i Serif ahz-ii Istima eylemistir. Kendisinden de Huffaz-i Hadîs'den Imam îbni Hiizeyme, Ehu'i-Velid Hiissan b. Muhammed

ve beldesinde bulunan ehl-i hadîs, Hadîs-i Serîf dinleyip ahzetmi>lerdir. Hâkim; onun hakkinda; «lim-i Hadis'de hususiyle Marifeti'l-Hadîs, RicaM Hadîs, Mecami'us-Suyuh ve llel-i Hadis'de, Nisabur'da asrinin imami idi.» diyor. Bagdad'a giderek tmam Ahmed b. Hanhel ile görüsmüs, topladigi hadisleri müzakere etmis ve bazilarina ondan ta'lik abzeylemisdI. Imam Abdullah b. Saad onun için; «... Ben Ibrahim b. Ebi Talîb gibisini görmedim, kendisi de görmemistir.» demistir. Imam Muhammed b. Ya-ktib'un onun hakkinda; «... Bizim sehrimizden ancak üç îinam çikmistir. Bîri Muhammed b. Yahya ez-Zehlî, Imam Müslim, öbü: I de Ibrahim b. Ebi lâlib'dir.» dedigini Imam Hâkim nakletmisdir.
Kaynak: Zehebî; Tezkiretu'l-Huffâz, C. 2, s. 638. No. 661.

[35]

Imam Canidî: Muhammed b, Nadr b. Seleme b. El-Carûd b. Yezîd: Künyesi
Ebu Bekir'dir. Imam Cârûdî, Imam Müslim'den Hadîs-i Serîf ahz-u istima eyleyenlerdendir. Ayrica Imam tshak b. Rahuye, Süvcyd b. Said, Muhammed b. Abdülmelik h. Ebi's-Sevarib, tmarn Suddî'nin kizinin oghi, Imam Ismail ve Ebu Hüreyb"den hadîs talim eylemistir. Kendisinden de Imam Ibni Hiizeyme, Ebu Hâmid ibnü's-Seraluy, Ebu'1-Fadl Muhammed b. Ibrahim ehadis-i serife ahz-u istima eylemislerdir. Ibn-i Ehî Hatim; onun hakkinda; «Rey'de ondan hadîs dinledim. O sâdik huffaz-i hadîsdendir.» dsmisdir. tmam Hâkim ise; «O (Imam Carûdî) zamaninin Hadîs-i Serîf hifzetmek, ilimde kemâl sahibi olmak, reisi bulundugu cemaate riyasette bulunmak bakimlarindan seyhi idi. Babasi, evi halki hepsi Hanefi mezhebine mütemessik idiler. Deniliyordu ki; O, seyahatle-inde Imam-i Müslim'e arkadaslik etmisdir.» diyor. Ebu Ahmedü'l-Hâkim, onun hakkinda: «Imam Muhammed b. Yahya ez-Zehlî, kitablarmin tasnifinde onun Arap diline olan derin vukufundan yardim istemistir ve birçok zaman onun evinde gecelemisdir.» demektedir. 291 H. senesi Rebiü't-Evvel ayinda irtihal eylemisdir. (Rahimehullah.)
Kaynaklar: Zehebî; Tezkiretü'UHuttaz, C. 2, s. 673-74. Hazrccî; Hulâsa, s. 361-62.

[36]

Imani Ahmet* b. Seleme: Imam Müslim'den Hadîs-i $erif dinleyenler arasinda bulunan bu imamin nesebini Zehebî söyle tesbit etmisdir. «Imam, Hâfiz-i Hadîs, Huc-ce, Ebu'l-Fadl'in Nisaburî. Bezzaz Imam Müslim'in, Buhara ve Belh'e Hadîs-i Serif tahsili için gittiginde arkadas: idi. Oradan Basra'ya gidisinde kendisine arkadaslik ctmisdi.» Imam Kuteybe b. Said, Ishak b. Raiiuye, Abdullah b, Miiaviyc. Ebu Kûreyb, Osman b. Ebi Seybe'den hadîs ahzetmisdir. Kendisinden Ebu Zûr'a ve Ebu Vâre, Ebu Hamtd b. Sarakî, Ebu'1-Fadl Muliammed b. Ibrahim hadîs rivayet etmislerdir. Sahih-i Müslim tertibinde bir «Müstahrec» tertib ve tasnif eylemisdir. 286 H, senesi Cemadil Âhire'-sinde rahmet-i rahmana kavusmustur.
Kaynak: Zehebî; Tezkiretü'l-Huffaz, C. 2, s. 636.

[37]

imam Ebu Avane: Ya'kub b. Ishak b. Ibrahim b, Yezid : Nisabur'da dogub büyümüs, Önce gerekli ilimleri tahsil eyledikten sonra îmam Yahya ez-Zeblî'den, Imam Müslim'den ÎIm-î Hadîs-i talim eylemisdir. Sonra Bagdad, Sani, Basra, Küfe gibi Ilim merkezlerinde zamanin Eimme ve Huffaz-i Hadîsinden Ahz-i Hadîs eyledikten sonra Misir'a giderek Safiî mezhebinin büyük imamlarindan Yunus b. Abdül'AIâ, Imam Ibni Vehb'io kardesi oglundan, Imam Miîzenî, Rebî'den Safiî fikhini Ögrenmisdir. Sonra Isfe-rain'c dönüp oraya yerlesmis ve Imam Safiî'nin mezhebini tedris Ile mesgul olmustur. Imam Müslim'in Sahih'ine «es-Sahihü'I-Müsnedü'l-Muharrec, alâ Sahihi Müslim» adiyla mükemmel bir müsned yazmistir. Bu müsnedden bulunabilen üç cildi 1363 H.'de Hayda-rabâd'da Dairetü'l-Maarif tarafindan basilmistir. Imam Ebu Avane 316 H.'de irtihaî eylemistir. (R.H.)
Kaynak: Zehebî; Tezkiretü'I-Huffaz, C. 3, s. 779-780.

[38]

Imam Hafiz Ebu Amrü'I-Müstemii: îmam Müslim'den hadîs tahsil eyleyen huffaz-i hadîs arasinda zühd-ü takvasiyla temayüz eden Hafiz Ebu Amr, Ahmed b. El-Mübârek Nisaburi ayrica Imam Kuteybe b. Said, Yezid b. Salih, Ahmed b. Hanbel, Sebl b. Osmane'l-Askerî ve Ubeydullahii-KavarirI ve o tabakada yasayan huffazdan Hadîs-i Serîf ahz-u istima' eylemis, kendinden de Hafiz Ebu Hâmid tbnüVSarakiy, Zencûveyh b. Muhammed, Mshammed b. Salih ehadis-i serife ahzeylemisierdîr. Yirmisekiz yasinda hadîs-i serîf istimlaina baslamis, Ömrünün sonuna kadar devam eykmisdir. îmam Ebu Bekr Sibgî onun hakkinda; «... Imam Ebu Amrö'l-Miistemlî gündüzleri oruçlu olur, geceleri de Ibadet ve taatla ihya ederdi. Kendisinden hadîs rivayet eden Ebu Abdullah b. Ahrem ve Muhammed b. Davudii'z-Zâhid (ikisi birden bana: "— O bize Hadîs-i Serîf yazdiracagi zaman gusleder ve yazdirmaga baslardi" dediler» dediklerini nakletmisdir. îmani Müstemlî 284 H. senesi Cemadül Âhire'sinde irtihaî eylemislerdir. (RahImehullah.)
Kaynak: Zehebî; Tezkiretin-Huffai, C. 2, s. 644. Tere. Hal. No. 666.

[39]

Imam A'mesi: Ebu Hâmid Ahmed b. Hamdini b. Ahmed b. Amare b. Rüs-tem Ntsabmt Tasavvufun büyük simalarindan olan Hamdua'ül-Kassar (K.S.) in bu oglu îmam Müslim'in tilmizidir. Kendisine «Ebu Turab» künyesi i!e hitab edilmesini istedigini Zehebî bildiriyor. «Amest» nisbesi ise îmam A'mes'in merviyyatma Itina ettigi hifzedip hifzettirdiginden dolayi verilmisdir. Imam A'mesl 321 H. yili RetnÜ'l-Evvel'mde irtî-hal eylemisdir. (R.H.)
Kaynak: Zehebî; TezkJretü'l-Huffaz, C. 3, s. 805-806.

[40]

Imam Serrac: F.bu'l-Abbas, Muhammed b. tshak b. Ibrahim b. Mihran'es-Sakafî. Imam Müslim'den hadîs alizeden Eimmedcndir. Imami Müslim'de Sahih'Inin gayri eserlerinde ondan hadîs ahzetmisdir. H. 216 da dogmus, 313 H.'de irtihaî eylemisdir. Imam Yahya b. Yahya ct-Temimt, Kuteybe b. Said, îshak b. Rahiiye, Muhammed b. Bekkar b. Keyyan, Davud b. Rüseyd, Ebu Kü fcyb gibi Eimmc-i Hadîsden ahz-i hadîs eylemisdir. Cûd-u Seha ve Emrübi'I-Marufla me'.^ur oldugunu Zehebî yazmaktadir. (R.H.)
Kaynak: Zebcbî; Tezkiretii'l-Huffaz, C. 2,'s. 731. No. 735.

[41]

Imam El-Haffaf: FJrn Yahya, Zekeriyya b. Davud b. Bekr'in Nisaburi, îmam Müslim'den Ehadis-i Serife ahz-u istima1 eylemistir. Ayrica îmam Yahya b. Yahya, Yezîd b. Ebi Seybe ve onlarin zamaninda ve muhitinde yasayan huffaz-i hadîsden ahz-u istima' eylemisdir. Kendisinden de Ebu Hâmîd ibni'---Serakiy, Hasan b. Yakop, Muhammed b. Salih b. Hânî Ehadis-i Serife rivayet eylemelerdir. Hâkim onun hakkinda; «...: O asrin ileri gelenlerîndendi. Büyük bir Tefsiri vardir.» demistir.
Kaynaklar: Zehebî; Tezkiretü'l-Huffaz, C. 2, s. 676. Tere. Hal No. 697; Tabakaiü'l-Müfessirîn, C. 1, s. 175. No. 173.

[42]

Imam Nasrek: tmam Müslim'den Hadîs-i Serif rivayet edenler arasinda «îmam Nasrck» nisbetiyle meshur olan hu imamin nesebini Hafiz Zehebî söyle tesbît etmisdir. Ebu Muhammc* Nasr b. Ahmed b. Nasri'l-Kindî. Bagdadî. Sonralari Buhara'ya giderek orada yasamisdir. Huffaz-i Hadîs'den Muhammed b. Bekkâr b. Erreyyan, Abdül-alâ b. Muhammed N.ersî Ub ey dullari Kavarirî'den hadîs dinlemis, kendisinden de Eb»1-Abbas b. Ukde, Halef b. Muhammedü'l-Hiyam hadîs dinlemislerdir. Müsned'I vardir. 293 H.'de irtihaî eylemisdir.
Kaynak: Zehebî; Tezkiretü'l-Huffaz, C. 2, s. 677.